

QOY ƏDALƏT ZƏFƏR ÇALSIN!

"SƏS" qəzeti mənim
üçün ən əziz qəzetdir

№ 090 (7258)

Əlaqələndirmə Qərargahının
növbəti iclası Ağdamda keçirilib

4

"Gələcək illərdə təşkilatımız daha
böyük zirvələrə qalxa bilər"

2

Prezident İlham Əliyev TDT-nin daxili işlər nazirlərinin ikinci
görüşünün iştirakçılarından ibarət nümayəndə heyətini qəbul edib

Sayımız 10 milyon 230 min 666 nəfərə çatıb!

Uğurlu sosial-iqtisadi inkişaf:
demoqrafik göstəricilər

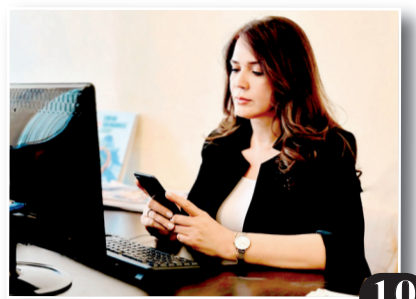
8

Kibertəhlükəsizlik məsələləri
niyə aktual hala gəlib?

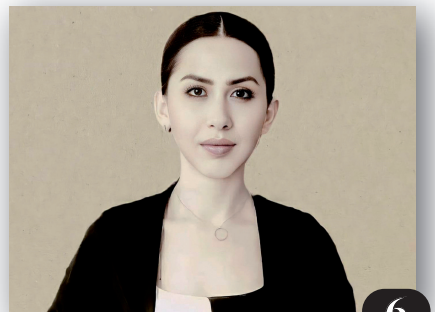
12

Bizi
musiqi ilə döyməyin!

10

Uşaq istəmirsən?

6

"Dondurma
alarkən onun
qoxusuna
diqqət
yetirilməlidir"

11

Ədəbin
yeri,
ərkanın
zamanı:
etiket
qaydaları

15

“Gələcək illərdə təşkilatımız daha böyük zirvələrə qalxa bilər”

Prezident İlham Əliyev TDT-nin daxili işlər nazirlərinin ikinci görüşünün iştirakçılarından ibarət nümayəndə heyətini qəbul edib

Bizim rəsmi Zirvə görüşlərimiz hər il keçirilir. Amma hesab etdik ki, ildə bir dəfə bu tərkibdə görüşlər kifayət deyil. Bildirməliyəm ki, bu il Azərbaycanda rəsmi Zirvə görüşü keçiriləcək. Bu görüşə ciddi hazırlıq gedir və əminəm ki, Zirvə görüşü zamanı önəmli qərarlar qəbul ediləcək.

Təşkilata üzv və müşahidəçi ölkələrin ortaq maraqları göz önündədir. Biz nəinki dost, strateji tərəfdaş, müttəfiq və başlıca amil odur ki, qardaş ölkələrlik və təşkilatın təməlinə məhz bu prinsip dayanır. Hesab edirəm ki, gələcək illərdə təşkilatımız daha böyük zirvələrə qalxa bilər. Bunun üçün bütün imkanlar var. Ölkələrimizdə müsbət inkişaf dinamikası müşahidə olunur. Təşkilata üzv ölkələrdə daxili sabitlik təmin edilir. Bizim böyük coğrafiyamız var. Təşkilata üzv bəzi ölkələrdə zəngin təbii sərvətlər vardır. Bizim nəqliyyat layihələrimiz ölkələrimizi birləşdirir və hətta daha böyük coğrafiyanı əhatə edir. Ölkələrimizin ərazisindən keçən nəqliyyat dəhlizləri Avropanı Asiya ilə birləşdirir. Bir sözlə, iqtisadi sahədə çox böyük potensialımız var. Əgər buna bizim müsbət demografik dinamikanı əlavə etsək, mənzərə daha ürəkəcağan olacaq.

Bizim ölkələrimizdə əhali artır. Azərbaycana gəldikdə, Azərbaycan 1991-ci ildə dövlət müstəqilliyini bərpa edəndə bizim əhalimiz təqribən 7 milyon idi, indi 10 milyon ötür. Bütün üzv ölkələrdə buna oxşar dinamika müşahidə olunur. Əhalimiz gəncdir, dinamikdir, öz tarixi köklərinə bağlıdır. Ona görə biz təşkilat çərçivəsində iqtisadiyyat, nəqliyyat, enerji məsələləri ilə yanaşı, mütləq ortaq köklərimiz, ortaq tariximiz haqqında geniş danışmalıyıq.

Tarixdə müxtəlif məqamlar olub. Biz müəyyən dövr ərzində bizdən asılı olmayan səbəblərə görə bir-birimizdən ayrı düşmüşdük. Ancaq təşkilata üzv olan ölkələrin iradəsi, xalqların iradəsi bizi yenə də bir araya gətirdi. Əlbəttə ki, təşkilatın formalaşmasında, inkişafında tarixi Naxçıvan Zirvəsi xüsusi yer tutur. Biz çox şadiq ki, bu tarixi qərar məhz Azərbaycanın qədim şəhəri olan Naxçıvanda qəbul edilmişdir.

O ki qaldı, daxili işlər orqanlarının birgə fəaliyyətinə, təbii ki, buna böyük ehtiyac var. Çünki qeyd etdiyim kimi, ölkələrimizdə daxili sabitlik olsa da təhdidlər var, çağırışlar var, xaricdən müdaxilə cəhdləri var və olacaq. Yəni, heç kim bundan sığortalı deyil. Ona görə daxili işlər orqanlarının əsas vəzifəsi olan ictimai asayişin qorunması, əlbəttə ki, hər bir ölkəmiz üçün önəmli daxili sabitlik amilidir. Təşkilata üzv ölkələrin daxili işlər orqanlarının bir araya gəlməsi, müntəzəm olaraq görüşlərin keçirilməsi, fikir mübadiləsi, təcrübə mübadiləsi, informasiya mübadiləsi aparılması böyük önəm daşıyır.

Təbii ki, bizim əsas məqsədimiz təşkilatı daha da gücləndirməkdir. Mən tam əminəm ki, əgər bütün üzv və müşahidəçi ölkələr güclü vahid iradə göstərsələr, bizim təşkilatımız dünya miqyasında aparıcı beynəlxalq təşkilatlardan birinə çevrilə bilər. Biz

dünyada mövcud olan beynəlxalq təşkilatları yaxşı tanıyıq. Biz bəzi təşkilatlara üzvük, bəzi təşkilatlarla müxtəlif formatlarda əməkdaşlıq edirik və Türk Dövlətləri Təşkilatının üstünlüyünü biz şəxsən Azərbaycanda açıq-aydın görürük. Yenə də bu üstünlük ondan ibarətdir ki, bizi birləşdirən əsas amil tarixi köklərdir, etnik köklərdir, mənəvi dəyərlərdir və təbii ki, qeyd etdiyim kimi, bizim iqtisadi, sənaye və digər sahələrdəki potensialımız. Bütün bunları biz bir araya gətirmişik, təşkilatı strukturlaşdırmışıq, müxtəlif istiqamətlər üzrə fəal işlər gedir. Hesab edirəm ki, indi əsas məsələ beynəlxalq gündəlikdə söz sahibi olmaq, nəinki təşkilatın coğrafiyasında və onun həndəverində, global müstəvidə dünyada aparıcı siyasi təşkilatlardan birinə çevrilməkdir. Yenə də deyirəm, bunlar üçün bütün imkanlar var. Əgər olmasaydı, mən bu barədə danışmazdım.

Mən sizi bir daha salamlayıram. Azərbaycana xoş gəlmisiniz. Sizə uğurlar arzulayıram. Təmsil etdiyiniz ölkələrin xalqlarına öz hörmətimi bildirirəm və Sizə uğurlu iş və gözəl nəticələr arzulayıram.

Sonra Türk Dövlətləri Təşkilatının Baş katibi Kubanıçbek Ömürəliyev çıxış edib:

- Əvvəlcə, bizi qəbul etdiyinizə görə Sizə təşəkkür etmək istəyirəm. Siz qeyd etdiyiniz kimi, bu, daxili işlər nazirlərimizin ikinci görüşüdür. Birincisi keçən il Qırğızıstanda olub. Siz qeyd etdiniz ki, hörmətli nazirlərimiz görüşürlər, onlar daha çox mahiyyətə diqqət yetirirlər. Bu gün də Kommünike hazırlanıb. Bundan sonra da belə görüşlər keçiriləcək və orada daxili işlər nazirlərinin fəaliyyətinin əsas istiqamətlərini ehtiva edən Kommünikə qəbul olunacaq. Bu, banditizm, terrorizm, cinayətkarlıq və sairə ilə mübarizə daxil olmaqla nazirlərimizin fəaliyyətinin bütün istiqamətlərini əhatə edir.

İki gün əvvəl vaxtilə Sizin təşəbbüsünü olduğunuz qeyri-rəsmi Zirvə görüşümüz keçirildi. O, mahiyyət etibarilə qeyri-rəsmi deyil, daha çox rəsmi idi. Orada da hüquq-mühafizə orqanlarımızın işindən bəhs edildi. Siz də qeyd etdiniz ki, keçən il ilk dəfə Şuşada ali məhkəmə instansiyalarımızın görüşü oldu. Ali məhkəmələrin sədrləri bu yaxınlarda - iki həftə əvvəl Antalyada yenidən toplaşdılar və nizamnamə qəbul etdilər. Orada da bütün fəaliyyət istiqamətləri göstərilib. Bizdə artıq Baş prokurorlar, notarial orqanlar, ədliyyə nazirlərinin platformaları yaradılıb, keçən il ədliyyə nazirləri də Astanada bir araya gəldilər.

Bir sözlə, bütün hüquq-mühafizə bloku institutlaşmaya başlayıb, artıq ilk addımlar atılır. Sizin parlamentdəki inaqurasiya nitqinizdə qısaca qeyd etdiyiniz kimi, hamı bunu dəstəkləyir. İndi Sizin dediyiniz kimi, bizim təşkilat daha güclü ola bilər. Biz həqiqətən nadir beynəlxalq təşkilatıq. Siz qeyd etdiyiniz kimi, 15 il əvvəl qəbul edilən Naxçıvan Sazişində deyilir ki, bizi məhz tarixi köklər, mədəniyyətimiz, dil, din birləşdirir. Çünki başqa belə bir təşkilat yoxdur və bizim hamımızın vəzifəsi yaradılmış platformalarla onu gücləndirməkdir.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev mayın 23-də Türk Dövlətləri Təşkilatının (TDT) daxili işlər nazirlərinin ikinci görüşünün iştirakçılarından ibarət nümayəndə heyətini qəbul edib. Nümayəndə heyətinə Qazaxıstan Respublikasının daxili işlər naziri Erjan Sadenov, Qırğız Respublikasının daxili işlər naziri Ulan Niyazbekov, Türkiyə Respublikasının daxili işlər naziri Ali Yerlikaya, Özbəkistan Respublikasının daxili işlər naziri Aziz Taşpulatov, Şimali Kipr Türk Cümhuriyyətinin daxili işlər naziri Dursun Oğuz, Macarıstanın daxili işlər nazirinin müavini Bentse Retvari və Türk Dövlətləri Təşkilatının Baş katibi Kubanıçbek Ömürəliyev daxildir. Görüşdə çıxış edən Prezident İlham Əliyev bildirib ki, Təşkilata üzv ölkələrdə daxili sabitlik təmin edilir:

- Türk Dövlətləri Təşkilatının daxili işlər nazirlərinin ikinci görüşü Azərbaycanda keçirilir. Bu, çox sevindirici haldır. Əminəm ki, belə görüşlərin davamı olacaq. Bildiyiniz kimi, Türk Dövlətləri Təşkilatının qeyri-rəsmi Zirvə görüşü iki gün bundan əvvəl Macarıstanda keçirilmişdir. Bildirməliyəm

ki, belə tədbirlərin, belə görüşlərin keçirilməsi Azərbaycan tərəfinin təşəbbüsü idi. Birinci qeyri-rəsmi Zirvə görüşü ötən il Azərbaycanda, Qarabağda, Şuşa şəhərində keçirilmişdir. Dövlət və hökumət başçıları qərara gəldilər ki, belə qeyri-rəsmi görüşlər müntəzəm olaraq keçirilsin.

sidir. Əslində Qərb mediasında artıq Orbana qarşı kampaniya başlayıb.

Fidesz qanun layihəsinin ortaya çıxmasının Macarıstanın daxili siyasi mübarizəsi ilə bağlı olduğunu xüsusilə gizlətməyib. Keçmiş iqtidar partiyasının üzvü və müxalifətə keçən Avropa Parlamentinin üzvü Peter Magyar əhəmiyyətli siyasi nüfuz qazanıb. Heç bir seçkidə Orbana məğlub edə bilməyən Macarıstan müxalifəti bu adama ümid bəsləyir. Macarıstanda parlament seçkilərinin 2026-cı ildə keçirilməsi nəzərdə tutulub. Ötən ilin oktyabrından bəri aparılan sorğular göstərir ki, 2010-cu ildən bəri ilk dəfə olaraq Fidesz favoritlər sırasında deyil. Magyarın rəhbərlik etdiyi Hörmət və Azadlıq Partiyası (Tisza) payızdan bəri üstünlüyünü artıraraq, bir sıra sorğulara görə on faiz bəndinə çatır. Sağ mərkəzçi Tisza partiyası Avropa İttifaqı ilə fəal əməkdaşlığın tərəfdarıdır. Orbanın avroskeptisizmi və bir çox xarici siyasət məsələlərinin həllində xüsusi mövqe tutmaq cəhdləri Magyarın tənqidinə səbəb olub.

Aİ rəhbərliyi Orbanla münasibəyə yad deyil. Brüssel 2024-cü ilin əvvəlində Macarıstana 30 milyard avro yardımı dondurdurdu. Daha sonra Budapeşt Ukraynaya 50

TDT Türk dövlətlərinin ortaq talelərini, qarşıda duran məqsədlərini müəyyənləşdirilmək və reallaşdırılmaq üçün mühüm bir platformadır. Təşkilatın keçirdiyi Zirvə görüşləri Türk dövlətləri arasında iqtisadi, sosial, mədəni əlaqələrin möhkəmləndirilməsi, təhlükəsizliyin təmin edilməsi, yeni istiqamətlərin müəyyən olunması baxımından çox əhəmiyyətlidir. Azərbaycan Türk Dövlətləri Təşkilatının ən fəal üzvlərindən biridir və qurumun tədbirlərində yaxından iştirak edir. Dövlətimizin başçısı da çıxışında bu məqamları xüsusi vurğulayıb. Qeyd edib ki, TDT Dövlət başçıları ilkin qeyri-rəsmi Zirvə görüşü keçən il Azərbaycanın təşəbbüsü ilə Şuşada keçirilmişdir. Bu il isə Azərbaycanın qurumun Zirvə görüşünə ev sahibliyi edəcəyini bəyan edən Prezident tədbir iştirakçılarını həmin tədbirdə iştirak etmək üçün Azərbaycana dəvət edib. Azərbaycanın, ümumilikdə, təşkilatın üzv ölkələrinə 20 milyard ABŞ dollarından çox sərmayə qoymasını bildiren dövlətimizin başçısı ölkəmizin bu təşkilatın ən fəal üzvü olduğunu bir daha təsdiqləyib. Qeyd edilib ki, bu il Türk İnvestisiya Fondunun rəsmi olaraq fəaliyyətə başlaması da nəzərdə tutulur.

Son illər ərzində Azərbaycanda nəqliyyat infrastrukturuna böyük həcmdə sərmayələr qoyulub. Bunun nəticəsidir ki, hazırda Azərbaycan Avrasiyanın nəqliyyat-logistika mərkəzlərindən birinə çevrilib. Eyni zamanda, Türkiyənin və Mərkəzi Asiya dövlətlərinin Azərbaycan ərazisindən tranzit keçən daşımalarının həcmi 2024-cü ildə 11 milyon ton təşkil edib. Orta Dəhlizin bir hissəsi olan Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolunun daşıma qabiliyyəti keçən il Azərbaycanın vəsaiti hesabına 5 milyon tona çatdırılıb.

Hazırda Azərbaycanda 8 beynəlxalq hava limanı fəaliyyət göstərir. Sayca 9-cu hava limanı yaxın zamanlarda istifadəyə veriləcək. 9 beynəlxalq hava limanından 3-ü Azərbaycanın erməni işğalından azad edilmiş ərazisindədir. Dövlətimizin başçısı çıxışında deyib ki, hazırlıq üçün cəmi 11 ay vaxt olmasına baxmayaraq, COP29-u yüksək səviyyədə təşkil etməyə nail olduq. Qeydiyyatdan keçmiş 77 min iştirakçı 197 ölkəni təmsil edirdi. Konfransda 70 dövlət və hökumət başçısı iştirak etmişdir. Azərbaycan COP29-da Qlobal Cənubla Qlobal Şimal arasında körpü qurmağa müvəffəq oldu.

Qeyri-rəsmi Zirvə görüşündə imzalanan Bəyannamədə TDT-nin müvafiq beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlığının gücləndirilməsini təşviq etməyə, mümkün olduqda bir-birinin namizədliklərini, qətnamələrini, bəyannatlarını və beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində ortaq maraqlara əsaslanan digər təşəbbüsləri daha güclü qarşılıqlı əlaqələndirməyə və dəstəkləməyə çağırış ifadə olunur.

TDT-nin Budapeşt Zirvəsi və...

dirməyə və dəstəkləməyə çağırış ifadə olunur.

Avropa İttifaqının cavab reaksiyası

Aİ Şurası mayın 27-də Avropa İttifaqı haqqında Müqavilənin 7-ci maddəsinə uyğun olaraq Macarıstanın Birlikdə səsvərmə hüququndan məhrum edilməsi məsələsinə dair dirləmələr keçirəcək. Bu qurumun gündəliyi öz saytında dərc olunub. "Nazirlər Avropa Parlamentinin təşəbbüsü ilə 7-ci maddə proseduru çərçivəsində Macarıstan üzrə səkkizinci dirləməni keçirəcəklər", - proqramda deyilir. Avropa İttifaqı haqqında Müqavilənin 7-ci maddəsi üzv dövlətlərin müəyyən hüquqlarının, o cümlədən nümayəndələrin səsvərmə hüququnun dayandırılması imkanını nəzərdə tutur. Bir sözlə, Aİ rəhbərliyi müstəqil siyasət yürüdən Baş nazir Orbana təsir etmək üçün bütün imkanlarını səfərbər edib. Macarıstanın baş nazirinin əleyhdarları söz azadlığı naminə onun ölkəsini sanksiyalarla boğmağa hazırdırlar.

Avropanın aparıcı nəşrlərinin 90-dan çox redaktoru açıq məktub imzalayıb. Orada Aİ səlahiyyətli Macarıstanda söz azadlığını məhdudlaşdırma biləcəyinə inandıqları qanunun qəbulunun qarşısını almağa çağırır. Oxşar müraciəti Avropa Parlamentinin 26 üzvü Aİ-nin icra orqanı olan Avropa Komissiyasına ünvanlayıb. Hakim Fidesz partiyası xaricdən maliyyə alan təşkilatların fəaliyyətinin monitorinqini nəzərdə tutan qanun layihəsini təqdim edib. Macarıstanın

Baş naziri Viktor Orban Aİ-nin ölkəyə maliyyə ayırmamaq təhdidlərinə baxmayaraq, onun keçidindən keçməkdə qərarlıdır.

Məktubu imzalayanlar arasında Britaniya və Fransa da daxil olmaqla, geniş çeşiddə aparıcı nəşrlərin baş redaktorları da var. Onlar şikayət edirlər ki, Macarıstan müstəqil nəşrlərə faktiki qadağa tətbiq edə bilər. Jurnalistlər Orbana təsir etmək üçün heç bir tədbir təklif etməsələr də, yalnız onun fəaliyyətini müsbət işıqda işıqlandırmayacaqlarını açıq şəkildə bildirsələr də, Avropa Parlamentinin deputatları birbaşa Aİ subsidiyalarının dondurulması şəklində təsir tədbirlərini təklif edirlər. 26 deputat, təbii ki, çox azdır: Avropa Parlamentində 700-dən çox deputat var. Ancaq yenə də, hətta iki onlarla deputatın məktubu Aİ-də Orbana təzyiqin artdığını sübutudur.

Xaricdən maliyyələşən təşkilatları ciddi nəzarətə götürən, onlara külli miqdarda cərimələr tətbiq edən və ianə almağı qadağan edən qanun layihəsi ötən həftə parlamente təqdim edilib. Qanun layihəsi qəbul olunarsa, orqanlara qara siyahıya düşən təşkilatların bank hesablarını, sənədlərini və elektron cihazlarını yoxlamağa icazə verəcək. Liberal mətbuat bunu hakimiyyətə sədaqət-siz olan media qurumlarının bağlanması üçün potensial səbəb kimi şərh edirdi. Brüsseli Budapeştə qarşı təcili tədbirlər görməyə çağıran məktubu imzalamağa razı olan redaktorların çoxluğu bunun göstərici-

milyard avro yardımın qarşısını kəsdi. Sonradan Macarıstan Kiyevə yardım göstərməyə razılıq verəndə, Avropa Komissiyasının rəhbəri Ursula fon der Leyen 10 milyard avronu dondurdurdu. Bu, Avropa Parlamentinin heç xoşuna gəlmədi. Onlar fon der Leyeni məhkəməyə verməklə hədələdilər. Orbanın tərəfdarları vurğulayırlar ki, Macarıstan müxalifəti böyük siyasətlə heç bir əlaqəsi olmayan adı Macarıstan vətəndaşlarının həyatı üçün Aİ-nin vəsaitlərinin ayrılmasını müəyyən mənada təhlükəyə atıb. Müxaliflər (eyni Magyar) Fidesz partiyasının və onun tərəfdarlarının bu və ya digər şəkildə Macarıstan mətbuatının təxminən 80%-nə nəzarət etməsində ittiham edirlər. Bu, sadıq nəşrlərə ayrılan dövlət qrantları sxemi vasitəsilə əldə edilir. Məktubda hökumətin tədbirləri "demokratiyanın məhvi" adlandırılıb və Aİ-dən müvafiq cavabın olmaması qəbuləlməz adlandırılıb.

Bu arada redaktorların məktubu Aİ Ümumi Məsələlər Şurasının mühüm iclasından bir həftə əvvəl təsadüf edir. Orada mayın 27-də Aİ müqaviləsinin 7-ci maddəsinin Macarıstana tətbiqi imkanları müzakirə olunacaq. O, dövlətin hakimiyyət orqanlarının siyasətinin Avropa dəyərlərinə zidd olduğu halda, Avropa İttifaqının rəhbər orqanlarında səsvərmə hüququndan məhrum edilməsinə imkan verir.

V.VƏLİYEV

Azərbaycan Respublikası Prezidenti Administrasiyasının və Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad edilmiş ərazilərdə məsələlərin mərkəzləşdirilmiş qaydada həlli ilə bağlı Əlaqələndirmə Qərargahının rəhbəri Samir Nuriyevin sədrliyi ilə Qərargahın növbəti iclası mayın 23-də Ağdam şəhərində keçirilib.

AZƏRTAC xəbər verir ki, iclasda çıxış edən Samir Nuriyev Ulu Öndər Heydər Əliyev tərəfindən əsası qoyulmuş milli inkişaf strategiyasını müasir dövrün tələblərinə uyğun uğurla davam etdirən Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə azad olunmuş ərazilərimizin bərpası və yəni-dən qurulması istiqamətində genişmiqyaslı işlərin davam etdirildiyini bildirib.

Dövlətimizin başçısının xüsusi diqqət və qayğısı sayəsində Ağdam rayonu da daxil olmaqla, işğaldan azad olunmuş bütün ərazilərin sürətlə dirçəldiyini və inkişaf etdiyini diqqətə çatdıran Qərargah rəhbəri deyib ki, burada dağıdılmış infrastruktur bərpa olunur, kəndlər və şəhərlər yenidən qurulur, həyat getdikcə daha çox canlanır. Beş il ərzində dövlətimizin başçısı işğaldan azad olunmuş ərazilər üzrə 500-dən çox tədbirdə iştirak edib, müxtəlif təy-

Əlaqələndirmə Qərargahının növbəti iclası Ağdamda keçirilib

də məruzələr dinlənilib. Bundan əlavə, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin ərazilər üzrə xüsusi nümayəndəliklərinin fəaliyyəti və qarşıda duran vəzifələr barədə məlumatlar təqdim edilib.

İclasın sonunda Qərargahın rəhbəri Samir Nuriyev Azərbaycan Respublikası Prezidentinin işğaldan azad edilmiş ərazilərdə həyata keçirilən bərpa-quruculuq işlərinə mühüm əhəmiyyət verdiyini bildirib, dövlətimizin başçısının qarşıya qoyduğu vəzifələrin icrası istiqamətində müvafiq tapşırıqları iştirakçıların diqqətinə çatdırıb.

Səfər çərçivəsində Ağdam şəhəri ərazisində bir sıra obyektlərə, o cümlədən Ağdam Dəmir Yolu və Avtovağzal Kompleksinə, Ağdam Muğam Mərkəzinə və Ağdam İmarət Kompleksinə baxış keçirilib.

İnşasına ötən ildən başlanılmış 2-ci yaşayış məhəlləsi ilə tanışlıq çərçivəsində Azərbaycan Respublikası Prezidentinin xüsusi nümayəndəsi

natlı 159 layihənin təməlini qoyub, 133 infrastruktur obyektinin açılışını edib.

Bildirilib ki, Böyük Qayıdış proqramının uğurlu icrası və dayanıqlı məskunlaşmanın təmin olunması istiqamətində mühüm işlər görülür, işğaldan azad olunmuş ərazilərdəki 14 yaşayış məntəqəsinə keçmiş məcburi köçkünlərin qayıdışı artırıq təmin edilib. Bütövlükdə hazırda dövlət və özəl sektorlarda işləyənlər, həmçinin təhsil alanlar da daxil olmaqla, işğaldan azad edilmiş ərazilərdə 43 mindən çox insan yaşayır və fəaliyyət göstərir.

İclas iştirakçılarının diqqətinə çatdırılıb ki, dayanıqlı məskunlaşmaya nail olmaq üçün geri qayıdan keçmiş məcburi köçkünlərin məşğulluq məsələlərinin həlli əsas hədəflərdən biridir. Bu məqsədlə kənd təsərrüfatı sahəsində fəaliyyətin genişləndirilməsi, biznes mühitinin stimullaşdırılması və iqtisadi fəallığın təşviqi istiqamətlərində zəruri tədbirlər görülür. Artıq Zəngilan rayonunun Ağalı kəndində sakinlərlə kənd təsərrüfatı təyinatlı torpaqların əkin məqsədilə istifadəyə verilməsi üçün icarə müqavilələri bağlanır, işğaldan azad olunmuş ərazilərdə yaradılmış sənaye məhəllələrində sahibkarlıq fəaliyyəti genişləndirilir və investisiyalar cəlb edilir. Qərargah rəhbəri işğaldan azad edilmiş ərazilərdə şəhər-kənd inteqrasiyasının gücləndirilməsi və regionların digər ərazilərlə dayanıqlı əlaqəsinin təmin olunması məqsədilə nəqliyyat infrastrukturunun qurulması istiqamətində ardıcıl tədbirlərin həyata keçirildiyini qeyd edib. Hazırda ümumi uzunluğu 2644 kilometrə çatan 40 avtomobil yolunun inşası davam etdirilir, uzunluğu 224,1 kilometr olan 7 yolda işlər artıq yekunlaşıb.

İşğaldan azad edilmiş ərazilərin inkişafı və yeni yaşayış

məntəqələrinin salınması məsələlərinin dövlət siyasətinin prioritet istiqamətlərindən biri olduğunu xatırladan Samir Nuriyev bu prosesin yalnız fiziki məkanların qurulması ilə məhdudlaşmadığını, eyni zamanda, sosial, iqtisadi, ekoloji və hüquqi aspektləri özündə birləşdirən çoxşaxəli və kompleks yanaşmanı tələb edən bir proses olduğunu vurğulayıb.

Daha sonra iclasın gündəliyinə uyğun olaraq, Əlaqələndirmə Qərargahının İdarəələrarası Mərkəzinin fəaliyyəti, "Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad edilmiş ərazilərinə Böyük Qayıdışa dair I Dövlət Proqramı"nın icrası istiqamətində, habelə Proqram çərçivəsində əhalinin dayanıqlı məskunlaşmasının təmin edilməsi, nəqliyyat infrastrukturunun yaradılması, sənişindəşımaya və rabitə xidmətlərinin təşkili, ərazilərdə şəhərlərin və digər yaşayış məntəqələrinin yenidən qurulması və bərpası sahələrində görülən işlər barə-

tərəfindən qeyd olunub ki, hazırda 11 kvartalda 66 binanın tikinti işləri davam etdirilir. Məhəllədə ümumilikdə 60 yaşayış, 6 qeyri-yasayış binası olmaqla, 1268 mənzilin, həmçinin qazanxananın, uşaqlar üçün əyləncə mərkəzinin, idman meydançalarının inşası nəzərdə tutulur.

Daha sonra Ağdam Cümə məscidi ziyarət edilib. İşğal dövründə - 2000-ci il mayın 9-da Ümummilli Lider Heydər Əliyevə təqdim olunmuş daş parçasının aid olduğu məscid Heydər Əliyev Fondu tərəfindən əsaslı bərpa edilib. Məscidin qırıq minarəsi və içindəki daşları, giriş qapısı bərpa olunub, fəsadı tarixi görkəminə uyğun restavrasiya edilib.

Sonda dövlətimizin başçısının 2021-ci il 28 may tarixli Fərmanı ilə yaradılmış Ağdam Sənaye Parkına yola düşən Əlaqələndirmə Qərargahının üzvləri burada sahibkarlıq subyektləri üçün təmin edilmiş şəraitlə tanış olublar. Sənaye Parkı barədə məlumat verən iqtisadiyyat naziri vurğulayıb ki, 190 hektar ərazini əhatə edən Ağdam Sənaye Parkı rezidentlərin sayına görə ölkədə ikinci sənaye parkıdır. Burada ümumilikdə 31 olmaqla, 27 müəssisə rezident, 4 müəssisə isə qeyri-rezident kimi qeydiyyatda alınıb. Sənaye Parkında divar kağızının istehsalçısı olan "Mister Decor", rabitə və işarəvermə, mikroprosessor mərkəzləşmə sistemi avadanlığı istehsalçısı olan "Rail Trans Service", orta və aşağı gərginlikli qurğu, monoblok beton yarımstansiya və elektrik avtomobilləri üçün şarjdoldurma avadanlığı istehsalçısı olan "Eel Electric" və təhlükəsizlik ayaqqabıları, poliuretan çəkmələr istehsalçısı olan "BAFCO İnvest" məhdud məsuliyyətli cəmiyyətlərinin fəaliyyəti barədə məlumatlar təqdim olunub.

“Türk dövlətləri həmrəyliyi və əməkdaşlığı daha da gücləndirəcək”

“Prezident İlham Əliyevin Macarıstana səfəri bir daha iki ölkə arasında münasibətlərin yüksək səviyyədə olduğunu təsdiqlədi”. Bu sözləri SİA-ya açıqlamasında deputat Nigar Məmmədova deyib. O bildirib ki, Azərbaycan və Macarıstan dost ölkə, strateji tərəfdaşdır: “Keçirilən görüşlərdə də aydın oldu ki, bir çox məsələlər üzrə Bakı ilə Budapeştin mövqeyi üst-üstə düşür. İkitərəfli gündəlik də kifayət qədər genişdir. Energetika sahəsində uğurlu əməkdaşlıq mövcuddur.

Macarıstan şirkətləri Azərbaycanın neft və qaz layihəsində pay sahibidir. Liderlər həmçinin gələn ilin əvvəlində imzalanacaq növbəti kontrakt ətrafında da fikir mübadiləsi apardılar. Tərəflər eyni zamanda yaşıl enerji üzrə əməkdaşlıq üzərində də fəal işləyir. Macarıstanın Baş naziri Viktor Orban öz növbəsində Azərbaycanı “dar günün dostu” adlandırdı. Bu da təsadüfi deyil. Cənab Orban bəyan etdi ki, “artıq 20 ildən çoxdur ki, Macarıstanın qarşılaşdığı istənilən sahədə - diplomatiyada, neft-qaz sənayesində və digər sahələrdə üzleşdiyi istənilən çətinlik zamanı həmişə Prezident Əliyev bizim yanımızda olub”.

Qeyd etmək lazımdır ki, Macarıstan da bu dəstəyə cavab olaraq, bütün beynəlxalq təşkilatlarda Azərbaycanın maraqlarına zidd qərarlara qarşı çıxıb. Cənab Prezident də öz növbəsində Viktor Orban haqqında müsbət fikirlər səsləndirdi. Macarıstanın timsalında Avropa İttifaqına daxil olan ölkənin öz milli maraqlarını qətiyyətlə qorumasını əsl qəhrəmanlıq adlandırdı. Doğrudan da Macarıstan Avropa İttifaqı məkanında öz maraqlarını müdafiə edən, kənar qüvvələrin macar cəmiyyətinə dağıdıcı təsir cəhdlərini qətiyyətlə neytrallaşdırmağı bacarıb. Bu gün Macarıstanda milli dəyərlərin, ailə dəyərlərinin qorunması, neqativ təsirlərin qarşısının alınması Viktor Orbanın siyasəti sayəsində mümkündür. Viktor Orbanın prinsipliliyi, mövqeyindən geri çəkilməməsi, Aİ daxilində öz müstəqil siyasətini həyata keçirməsi nümunədir.

Yeri gəlmişkən, tarixdə ilk dəfədir ki, Türk Dövlətləri Təşkilatının dövlət başçıları-nın qeyri-rəsmi zirvə toplantısı Macarıstanda keçirildi. Macarıstan təşkilatın tamhüquqlu üzvü olmasa da, müşahi-

dəçidir. Viktor Orban bəyan etdi ki, rəsmi Budapeşt ev sahibi kimi beynəlxalq diplomatiyada vəziyyətin gündən-günə dəyişdiyi, təhlükələrin və çağırışların artdığı bir vaxtda dost ölkələrin bir araya gələrək beynəlxalq münasibətləri müzakirə etməsindən məmnundur. Hesab edirəm ki, Budapeşt zirvəsi TDT üçün vacib əhəmiyyət kəsb edən məsələlərin müzakirəsi və veriləcək vacib qərarlarla yadda qaldı.

Budapeşt görüşündə də əsas diqqət Türk Dövlətləri Təşkilatına üzv ölkələr arasında ticarət, logistika marşrutlarının inkişafı və iqtisadi əlaqələrin gücləndirilməsi məsələlərinə yönəldi. Macarıstanın Türk Dövlətləri Təşkilatındakı rolu spesifik xarakter daşıyır. Bundan əlavə, məlumdur ki, Macarıstan təşkilata müşahidəçi statusu ilə olsa da qoşulan ilk və hələlik yeganə Aİ ölkəsidir. Macarıstan şərqə açılma siyasətini inkişaf etdirir və Avropa İttifaqı ilə türk dünyası arasında əlaqə rolunu gücləndirməyə çalışır. Ona görə də sammitin Macarıstan platformasında keçirilməsi bu ölkənin Mərkəzi Asiya ölkələri və digər türk dövlətləri ilə dialoqun dərinləşdirilməsində, qarşılıqlı fəaliyyət üçün strateji formatın yaradılmasında maraqlı olduğunu təsdiqləyir”.

“Üzv dövlətlər bir daha regionda və onun hüduqlarından kənarda sülh və təhlükəsizliyə təhdid yaranan bütün faktorlarla mübarizədə birgə səyləri davam etdirməyə sadıqlıqlarını təsdiqlədilər. Yeri gəlmişkən, Azərbaycanın 2024-cü ilin noyabrında BMT-nin İqlim Dəyişikliyi Konfransının 29-cu sessiyasına uğurlu ev sahibliyi, o cümlədən onun əsas nəticəsi olan Bakı İqlim Birliyi Paktı, eləcə də COP29 Sədrliyi çərçivəsində həyata keçirdiyi təşəbbüslər Budapeşt bəyannaməsində də təqdir olunur. TDT üzv ölkələri region boyu yaşıl enerji dəhlizlərinin inkişafının vacibliyini qeyd ediblər” - deyə o, əlavə edib.

“İmkanların genişləndirilməsi üçün kifayət qədər resurslar mövcuddur”

“ABŞ ilə Azərbaycan arasında münasibətlərin, qarşılıqlı əlaqələrin tarixi əslində çox böyükdür. Azərbaycanın müstəqillik dönməmində uzun müddət bizim aramızda əməkdaşlıq olub. Xüsusilə, ABŞ-ın ən son prezidenti Donald Trumpın ilk dəfə hakimiyyətdə olduğu 2017-2020-ci illər ərzində Azərbaycanla ABŞ arasında münasibətlər çox yüksək templə inkişaf edirdi”. Bu sözləri SİA-ya açıqlamasında Siyasi və Hüquqi Araşdırmalar Mərkəzinin sədri Xəyal Bəşirov deyib. Onun sözlərinə görə, bir sıra məsələlərdə, enerji, təhlükəsizlik, sülhməramlı missiyalar, hüquqi azadlıqlar və digər sahələrdə Azərbaycan ABŞ ilə əməkdaşlıq edib. Biz bu əməkdaşlıq zamanı çox uğurlu addımlar atmışıq: “Bu sadəcə formal əməkdaşlıq olmayıb, hər iki tərəf üçün çox müsbət nəticələri olub.

Baxmayaraq ki, ABŞ-ın Azərbaycana qarşı 907-civsaylı düzəliş hələ bu gündə tam aradan qaldırılmayıb, amma bütün bunlardan asılı olmayaraq qarşılıqlı əlaqələrimizi inkişaf etdirməkdə maraqlı olmuşuq.

Bu gün Azərbaycan həm ABŞ-la, həm dünyanın istənilən dövləti ilə bərabərhüquqlu, qarşılıqlı maraqlara xidmət edən əməkdaşlıqdan yana olduğunu bəyan edir. Ona görə də hazırda Donald Trump administrasiyası ilə Cozef Bidenin rəhbərlik etdiyi demokratlar administrasiyası arasında fərqli, daha adekvat və pragmatik yanaşma tərzini ortaya qoyulur. Mən düşünürəm ki, məhz bu əsas amillərdən biridir.

Çünki Donald Trump administrasiyasının rəhbərliyi altında ABŞ Azərbaycanın Cənubi Qafqazdakı rolunu, Azərbaycanın Şərqlə Qərbin, Asiya ilə Avropanın qoşulduğu regionda şərqdən qərbə, qərbdən şərqə həm xidmətləri, həm malların mübadiləsi baxımından önəmli dövlət olduğunu qəbul edir. Bu gün Azərbaycan Cənubi Qafqazın aparıcı dövlətidir və regionda bir sıra layihələr reallaşdırılıb, gələcəkdə də reallaşdırılması planlaşdırılır. ABŞ administrasiyası görür və anlayır ki, Azərbaycan özünün ənənəvi enerji resurslarının ixracı ilə bağlı bir sıra layihələrin həyata keçirilməsinə nail olub. Azərbaycan alternativ və bərpa olunan enerji resurslarının Avropa regionuna, qərb

istiqamətində nəql edilməsinə nail olub və bu layihələr sıradan layihələr deyil. Bu layihələr həm Azərbaycanın müttəfiqi, qardaş ölkəsi olan, həm də ABŞ-ın əsas müttəfiqlərindən biri olan Türkiyə vasitəsilə həyata keçirilir”.

Xəyal Bəşirov sözlərinə davam edərək bildirib ki, Mərkəzi Asiya dövlətləri də artıq transit ölkə kimi Azərbaycandan istifadə edərək enerji resurslarının Avropaya nəql edilməsi layihələrini nəzərdən keçirir: “Bu imkanların genişləndirilməsi üçün kifayət qədər resurslar mövcuddur və ABŞ bu məsələyə dəstək verir. Avropa dövlətlərinin də bir çoxu bu məsələdən yanadır. Əslində, Avropa ölkələri bu məsələdə daha çox maraqlı olmalıdır, amma bəzi Avropa ölkələri müəyyən maraqlara görə bu məsələnin üzərində tam dayanmaq istəmirlər və Azərbaycanın rolunu məhdudlaşdırmağa çalışırlar.

Bu böyük layihədir. Artıq Azərbaycan vasitəsilə həm öz enerji resurslarını ixrac edir, həm də tranzit ölkə kimi Avropa İttifaqı və Avropa regionuna enerji resurslarının ixracında böyük rol oynayır. Buraya həm qaz, həm neft, həm də yeni dövrün enerji resursları kimi alternativ və bərpa olunan enerji resurslarının ixracı daxildir. Həm Gürcüstan vasitəsilə, həm də Azərbaycanın İranla birgə həyata keçirdiyi “Araz dəhlizi” layihəsi vasitəsilə (yeni Zəngəzur dəhlizinə paralel şəkildə fəaliyyət göstərəcək olan Ağbən-Culfa yolu ilə) enerji nəqli işləri aparılır. Bütün bunlar göstərir ki, Azərbaycan gələcəkdə daha böyük layihələrdə rol alacaq. Azərbaycan həmin layihələrin təşəbbüskarı kimi çıxış edəcək və onların həyata keçirilməsi istiqamətində addımlar atacaq. Mən düşünürəm ki, bu amillər Azərbaycanın rolunu həm Avropa, həm Amerika, həm də dünya üçün yalnız və yalnız artıracaq”.

Ziya Hikmətoğlu

giyası çərçivəsində ixrac potensialının artırılması əsas prioritetlərdən biri kimi müəyyənləşdirilmişdir. Bu istiqamətdə, ölkədə istehsal edilən məhsulların həcmnin genişləndirilməsi və həmin məhsulların xarici bazarlara, xüsusilə də Avropa bazarına ixracı xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Sözügedən məhsullar əsasən Azərbaycan məşəli milli brend məhsullardır. Onlar ərzaq və qeyri-ərzaq sektorunda istehsal olunur və "Made in Azerbaijan" markası altında beynəlxalq bazarlarda

"Ötən illə müqayisədə Azərbaycanın iqtisadi dövriyyəsinin artması müşahidə olunur"

"Azərbaycan Respublikası ilə Avropa İttifaqı arasında ticarət dövriyyəsi son dövrlərdə əhəmiyyətli artım nümayiş etdirmişdir. Cari ilin əvvəlindən etibarən, iki tərəf arasında ticarət dövriyyəsində təxminən 35%-lik artım qeydə alınmışdır. Hazırda, ilin ilk 4 ayı ərzində ticarət dövriyyəsinin həcmi 7 milyard ABŞ dollarını keçmişdir və ilin sonuna qədər bu rəqəmin təqribən 20 milyard ABŞ dollarını ötcəyi proqnozlaşdırılır".

Arzuolunan məqsəd, Azərbaycanın ümumi ticarət dövriyyəsində Avropa ölkələrinə ixracın həcmi artırmaq və idxal ilə ixrac arasında tarazlı balansın formalaşmasına nail olmaqdır. Bu isə öz növbəsində iqtisadi münasibətlərin qarşılıqlı fayda, bərabər hüquq və sim-

tanınmağa və tələbat qazanmağa davam edir".

İqtisadçı qeyd edir ki, eyni zamanda qeyd edilməlidir ki, Azərbaycanın texnoloji inkişafı hökumət tərəfindən strateji prioritetlərdən biri kimi müəyyənləşdirilmişdir: "Ölkədə iqtisadi sabitlik şəraitində texnoloji yeniliklərin tətbiqi və texnologiya yönümlü məhsulların istehsalı üçün əlverişli zəmin formalaşmışdır. Bu isə Azərbaycanın daxili bazarının texnoloji məhsullarla təmin olunması ilə yanaşı, həmin məhsulların xarici bazarlara, xüsusilə Avropa ölkələrinə ixracı baxımından da yeni imkanlar yaradır. Hazırkı vəziyyətdə, ötən illə müqayisədə Azərbaycanın iqtisadi dövriyyəsinin, o cümlədən xarici ticarət dövriyyəsinin artması müşahidə olunmaqdadır. Bu artım həm Azərbaycanın Avropa ölkələrindən idxal etdiyi məhsulların həcmi, həm də Azərbaycanın həmin ölkələrə ixrac etdiyi məhsulların artımı ilə müşayiət olunur. Bu tendensiya müsbət indikator olmaqla, Azərbaycanın Avropa ilə iqtisadi əlaqələrinin genişlənməsi və möhkəmlənməsi baxımından əhəmiyyətlidir.

Qlobal iqtisadi və geosiyasi reallıqlar kontekstində, xüsusilə Avropa İttifaqı ilə Rusiya Federasiyası arasında Ukrayna münaqişəsi fonunda yaranmış gərginlik, Avropa bazarlarında alternativ tədarük kanallarına və tərəfdaşlara olan tələbatı artırmışdır. Bu kontekstdə Azərbaycan üçün yeni ixrac imkanlarının yaranması və Avropa bazarlarında daha aktiv mövqə tutmaq imkanları formalaşmışdır"- deyə o əlavə edib.

Xeyrənsə Piriyeva

metrik ticarət həcmi əsasında inkişafını təmin edir. Azərbaycanın gələcək iqtisadi perspektivləri və inkişaf strate-

Bu sözləri SiA-ya açıqlamasında Azərbaycan Qiymətləndiricilər Cəmiyyəsinin sədri Vüqar Oruc deyib. Onun sözlərinə görə, ümumi ticarət dövriyyəsinin təxminən 1 milyard ABŞ dolları həcmindəki hissəsi Azərbaycanın Avropa İttifaqı ölkələrinə ixrac etdiyi məhsullara aiddir. Təxminən 6 milyard ABŞ dolları isə ölkənin Avropa İttifaqından idxal etdiyi məhsulların dəyərini təşkil edir.

Azərbaycan ilə Avropa İttifaqı ölkələri arasında ticarət dövriyyəsi artmaqda davam edir. Əlavə olaraq, cari il ərzində təqribən 20 milyard ABŞ dolları dəyərində olan ticarət əməliyyatlarının çərçivəsində, Azərbaycan Avropa ölkələri ilə 12-si bu dövlətlərdən olmaqla, ümumilikdə 10-a yaxın ikitərəfli iqtisadi və ticarət sazişi həyata keçirmiş və razılaşdırmışdır. Bu göstəricilər Azərbaycanın Avropa İttifaqı ölkələri ilə iqtisadi və ticarət əlaqələrinin inkişaf etdiyini təsdiqləyir.

Lala Mehralı

Uşaq istəmirsən?

Həm ümumi olaraq abort, həm də selektiv abort dünyanın bütün ölkələrində həmişə müzakirə edilən və heç vaxt öz həllini tapmayan bir mövzudur. Azərbaycan təəssüf ki dünya statistikasında aborta görə liderdir. Bu nataraz vəziyyət yaxın gələcəkdə təhlükənin olacağını deyir. Doğulan uşaqların sayı hər il azalır, abort edilən uşaqların sayı isə artır. Doğumda bu qədər azalma, abortdakı bu qədər yüksək göstərici, üstəlik selektiv abort dəhşəti heç bir dövlət üçün normal deyil.

Doğulan uşaqların sayının azalması bir dövlət üçün faciədir, Azərbaycan demografik artımda stabilliyin qorunması təmin etmək məcburiyyətindədir. Yaxın gələcəkdə nə orduya aparmağa əsgər, nə də o əsgərləri dünyaya gətirməyə qadınlar tapılacaq. Bu azalma ictimai-sosial işlərin, habelə peşə icraçıların da kəskin azalması deməkdir. Təminat tələbatı ödəməyəcək. BMT-nin Əhali Fondunun hesablamalarına görə, Azərbaycanda doğulan uşaqlar arasında cinsə görə nisbətin ciddi şəkildə pozulması davam etsə, 2050-ci ilə qədər hər il doğulan oğlan uşaqlarının sayı qız uşaqlarının sayından 12 000-15 000 nəfər çox olacaq. Yeni indi selektiv abortla bağlı bizə fəicəvi görünən rəqəmlər yaxın gələcəkdə maksimal dərəcəyə çatacaq.

Nikah sayının azalması doğulan uşaqların sayına da təsir göstərir təbii ki. Statistika baxanda, nikahdakı azalmanı müşahidə edəndə anlayırsan ki, doğulan uşaqların sayının az olması haradan qaynaqlanır. Boşanmaların gündən-günə artması da başqa bir səbəbdır. Boşanmağı planlaşdıran bir ailə nəsil artırmaqda niyə maraqlı olsun ki? Bundan əlavə, bəzi hallarda qadınlar karyera, iş sahəsində yüksəlmək, təhsilə qoyduğu kapitalı geri qaytarmaq üçün ana olmağı təxirə salır. Bəzi hallarda sosial-iqtisadi problemlər ailənin uşaqla bağlı planlarını geri plana atır. Bütün bu səbəblərin yaratdığı nəticə də özünü statistik məlumatlarda büruzə verir.

İnsanlar ailə planlamasına etinasız yanaşdığı üçün abort bu qədər çox qeydə alınır. Əgər mövcud uşaqlardan başqa uşaq istəməyirsə insanlar tədbirini görməlidir, tibb bunun üçün olduqca çox alternativ təklif edir. İnsanlar hamiləlikdən qorunmurlar, əhəmiyyətsiz hesab edirlər, amma abort etdirməyi normal hesab edirlər. İldə bir neçə dəfə aborta gedən qadınların gələcəkdə sağlam uşaq dünyaya gətirmək şansı hər müdaxilədə azalır. Çoxsaylı abort qadın orqanizminə zərərdir. Bu gələcəkdə nəsilartırma problemlərinə, sonsuzluğa səbəb olacaq.

Əgər nəsilartırmada maraqlı deyilsə sadəcə hamiləlikdən qorunma vasitələrindən birini tətbiq edə bilər, hər büdcəyə uyğun kontraseptiv mövcuddur. Üstəlik ildə bir neçə dəfə aborta gedən qadın üçün maddi səbəblər bəhanə ola bilməz, bir mini abortun puluna 3 il hamiləlikdən qoruyacaq uşaqlıqdaxili spiral tətbiq edəndə bilər məsələn. Deməli aborta məcburiyyətdən getmir. Dəfələrlə kontraseptivlərin icbari tibbi siğorta daxilində təmin edilməsini təklif etmişəm, belə olsa bəhanəsi nə olacaq insanların?

Həmçinin qeyri-rəsmi münasibətlərdən olan hamiləliklər bu statistikaya çox böyük təsir edir. İndi nikahlı insanlardan çox vətəndaş nikahında yaşayanlar, bir gecəlik münasibət quranlar aborta gedir. Məktəbli qızların gündəndən artan abortundan xəbərdarsınız mı? Mən bu barədə danışmağa xəcalət çəkirəm, amma 14-16 yaşlı qızların hamilə qalmasını, başıpozuq münasibət yaşamasını, aborta getməsinə, yoluxucu xəstəliklərə tutulması faktlarını da bilmərik.

Doğulan körpəni qətl etməklə bəndəki körpəni qətl etmək arasında bir fərq yoxdur. İkisi də canlıdır, insandır, nəfəs alır, orqanları var, düşünür. Bir neçə dəqiqəlik həzzə, başıpozuq münasibətə, etinasızlığa, vəcizliyə qurban edilən o körpələrin səsi eşidilsəydi əgər, yer üzündə fəryaddan qulaq tutulardı.

Körpələr üçün əmzik seçimi valideynlər üçün olduqca vacib məsələdir. Bu kiçik, lakin təsirli məhsullar körpələrin sakitləşməsinə kömək edə bilər, bəzən isə onların yuxuya getməsinə də asanlaşdırır. Hazırda bazarda müxtəlif əmzik növləri mövcuddur və düzgün seçim etmək valideynlər üçün çətinlik yaradır. Əmzik alarkən nəzərə alınmalı əsas amillər onun hazırlanma materialı, forması, ölçüsü və körpənin yaşına uyğunluğudur. Əmziklər adətən silikon və ya lateks materiallardan hazırlanır.

də əmziddə deformasiya, çatılma və ya aşınma əlamətləri yaranabilir. Belə dəyişikliklər əmziyin həm təhlükəsizliyini, həm də funksionallığını azalda bilər.

2. Zədə aşkarlandıqda dərhal dəyişdirilməlidir

Əgər əmziddə hər hansı bir zədə, çat və ya köhnəlmə əlaməti müşahidə olunarsa, onu dərhal dəyişdirmək vacibdir. Zədələnmiş əmziklər körpə üçün təhlükə yarada və dişləmə, boğulma riskini artırabilir.

3. Gigiyenik səbəblərlə

Əmziklər gigiyenik şəkildə saxlanmalı və təmizlənməlidir. Hər istifadədən sonra isti su və sabunla yuyulmalı, müntəzəm olaraq sterilizə edilməlidir. Əgər əmzik gigiyenik olmayan şəraitdə qalıbsa və ya kifayət qədər təmiz deyilsə, dərhal dəyişdirilməsi tövsiyə olunur.

Körpələr üçün əmzik seçimi: Valideynlərin diqqət etməli olduğu məqamlar

ehtiyacları nəzərə alınmalıdır

Əmzik seçərkən körpənin fərdi ehtiyacları və üstünlükləri mütləq nəzərə alınmalıdır. Əgər körpədə hər hansı bir allergiya və ya müəyyən materiallara qarşı həssaslıq varsa, bu, seçim zamanı xüsusi diqqət tələb edir.

Əmziklərin fərqli formaları nəyi ifadə edir?

Əmziklərin müxtəlif formaları körpənin ağız və diş quruluşuna uyğunluq yaratmaq, rahatlıq təmin etmək və diş inkişafını dəstəkləmək məqsədilə hazırlanır.

Budur ən çox rast gəlinən əmzik formaları və onların mənalrı:

1. Ortodontik əmziklər:

Ortodontik əmziklər körpənin ağız quruluşuna uyğun şəkildə hazırlanır. Bu əmziklərin yuxarı hissəsi düz, alt hissəsi isə qabarıqdır. Məqsəd damaq quruluşunu dəstəkləmək və təbii əmizdirmə hərəkətini təqlid etməkdir. Bu forma dişlərin və çənənin düzgün yerləşməsinə kömək edə bilər və uzun müddətli istifadə zamanı yarana biləcək mənfi təsirləri azalda bilər.

2. Dairəvi uclu (Cherry) əmziklər:

Bu əmziklər klassik dizayna malikdir və ucları tamamilə dairəvidir. Xüsusilə yenidöğulmuşlər və kiçik körpələr üçün uyğun hesab olunur. Rahatlıq təmin etmək məqsədilə hazırlanıb, lakin ortodontik əmziklər qədər diş və çənə inkişafını dəstəkləyə bilməz.

3. Anatmik əmziklər:

Anatomik əmziklər körpənin ağız quruluşuna uyğun dizayn olunub. Ortodontik əmziklərə bənzərdir, lakin hər iki tərəfi yüngül əyri formadadır və bu, damaq quruluşuna daha təbii uyğunluq yaradır. Anatomik forma diş və damaq inkişafına zərər vermə riskini minimuma endirməyə kömək edir.

4. Düz uclu (silindrik) əmziklər:

Bu əmziklər həm yuxarı, həm də aşağı hissəsi düz olan silindrik formadadır. Bəzi körpələr üçün bu forma daha rahat ola bilər, lakin ortodontik əmziklər qədər çənə və diş inkişafına faydalı təsir göstərməyə bilər.

Hər körpənin ağız quruluşu və əmme vərdişi fərqli olduğundan, hansı əmzik formasının daha uyğun olduğunu müəyyən etmək üçün sınaq-səhv üsulundan istifadə oluna bilər. Körpənin rahatlığını və sağlamlığını nəzərə alaraq ən uyğun əmzik tipini seçmək olduqca vacibdir. Əgər əmzik istifadəsi ilə bağlı hər hansı narahatlığınız varsa və ya körpənin ağız və diş inkişafı ilə əlaqədar suallarınız mövcuddursa, uşaq həkiminə və ya uşaq stomatoloquna (pedodontist) müraciət etməyiniz tövsiyə olunur.

Əmzik istifadəsi körpənin

diş inkişafına təsir edirmi?

Əmzik istifadəsinin körpələrin diş inkişafına təsiri onun istifadə müddəti və tezliyi kimi faktorlardan asılıdır. Bu mövzuda diqqət edilməli olan bəzi əsas məqamlar bunlardır:

1. Qısa müddətli və məhdud istifadə:

Əmziyin qısa müddət ərzində və məhdud şəkildə istifadəsi adətən körpənin diş inkişafına ciddi bir zərər vermir. İlk bir neçə il ərzində, xüsusilə yuxu zamanı və sakitləşmək məqsədilə istifadəsi ümumiyyətlə qəbul edilir.

2. Uzun müddətli istifadə:

Əmziyin uzun müddət və intensiv şəkildə istifadəsi dişlərin və çənənin düzlüşündə problemlərə səbəb ola bilər. Xüsusilə 2 yaşdan sonra davam edən intensiv əmzik istifadəsi ön dişlərin düzgün bağlanmaması (açıq dişləmə) və ya dişlərin düzlüşündə pozulmalar (çarpaz dişləmə) kimi problemlərə yol açabilir.

3. Ortodontik əmziklər:

Ortodontik əmziklər diş və damaq quruluşuna zərər vermə riskini azaltmaq üçün xüsusi şəkildə hazırlanır. Bu tip əmziklər təbii diş inkişafını dəstəkləmək və diş düzlüşündə yarana biləcək problemlərin qarşısını almaq məqsədilə formalaşdırılıb.

4. Əmzik istifadəsini azaltmaq:

Körpə 2 yaşa yaxınlaşdıqca əmzik istifadəsini mərhələli şəkildə azaltmaq tövsiyə olunur. Bu addım uzunmüddətli istifadənin diş və çənə inkişafına mənfi təsirlərinin qarşısını almağa kömək edə bilər.

5. Müntəzəm diş həkimi yoxlanışları:

Körpənin diş inkişafını izləmək və mümkün problemləri vaxtında aşkar etmək üçün müntəzəm olaraq uşaq stomatoloquna (pedodontist) müraciət olunması vacibdir. Ümumilikdə, əmzik istifadəsi körpənin rahatlamasına və yuxuya getməsinə kömək edə bilər, lakin uzun müddətli və nizamsız istifadə diş inkişafına mənfi təsir göstərə bilər. Buna görə də, əmzik istifadəsini balanslı və diqqətlə idarə etmək, uşağınızın diş inkişafını isə müntəzəm olaraq izləmək vacibdir.

Əmzik nə qədər müddətdə dəyişdirilməlidir?

Əmziklərin müntəzəm olaraq dəyişdirilməsi vacibdir. Çünki əmziyin aşınması, köhnəlməsi və gigiyenik problemlər onun istifadəsinin təhlükəsizliyinə mənfi təsir göstərə bilər. Əmziklərin nə qədər müddətdə dəyişdirilməsi ilə bağlı ümumi tövsiyələr aşağıdakılardır:

1. Hər iki-dörd ayda bir dəyişdirilməlidir

Əmziklərin hər iki-dörd ayda bir dəyişdirilməsi tövsiyə olunur. Bu müddət ərzində

4. Körpələrin diş inkişafına təsiri

Əmziklərin davamlı istifadəsi körpələrin diş və çənə inkişafına mənfi təsir göstərə bilər. Buna görə də, körpəniz böyüdükcə və dişləri çıxmağa başladıqca, əmzik istifadəsini tədricən azaltmaq və münasib zamanda tamamilə dayandırmaq vacibdir.

Əmziklərin müntəzəm dəyişdirilməsi və sterilizə olunması vacibdir

Əmziklərin müntəzəm olaraq dəyişdirilməsi körpənin sağlamlığı və təhlükəsizliyi üçün vacib amillərdən biridir. Əgər əmziddə hər hansı bir problem və ya zədələnmə əlaməti müşahidə olunarsa, dərhal dəyişdirilməsi tövsiyə olunur. Eyni zamanda, əmzik istifadəsinin diş və çənə inkişafına təsirləri də nəzərə alınmalıdır.

Əmziklərin sterilizə olunması üçün ən yaxşı üsullar hansılardır?

Əmzikləri mikroblardan qorumaq və körpənin sağlamlığını təmin etmək üçün onların müntəzəm şəkildə sterilizə olunması son dərəcə vacibdir. Bunun üçün istifadə oluna biləcək effektiv üsullar aşağıdakılardır:

1. Qaynatma üsulu

Ən çox istifadə edilən sterilizasiya üsullarından biri əmziyi qaynatmaqdır. Bir qazanda su qaynadılır və əmzik suya qoyularaq təxminən 5–10 dəqiqə qaynadılır. Bu proses mikrobları öldürmək üçün kifayətdir.

2. Buxarlı sterilizator

Buxarlı sterilizatorlar əmzikləri tez və effektiv şəkildə sterilizə etmək üçün rahat vasitədir. Cihaza su əlavə edilir, əmziklər yerləşdirilir və cihaz işə salınır. Təxminən 5–10 dəqiqə ərzində əmziklər tam steril hala gətirilir.

3. Sterilizasiya tabletləri və ya məhlulları

Xüsusi sterilizasiya tabletləri və ya məhlulları su ilə qarışdırıldıqdan sonra əmzik bu məhlulun içində müəyyən vaxt saxlanılır. Daha sonra əmzik yuyularaq istifadəyə hazır vəziyyətə gətirilir.

4. Mikroalqalı sterilizatorlar

Bu sterilizatorlar əmzikləri mikroalqalı sobada tez sterilizə etməyə imkan verir. Su əlavə edilərək əmziklər yerləşdirilir və cihaz mikroalqaya qoyularaq müəyyən müddət çalışdırılır.

5. UV sterilizator cihazları

UV (ultrabənövşəyi) işıqla çalışan bu cihazlar əmzikləri və digər körpə məhsullarını mikroblardan təmizləmək üçün istifadə olunur. Əmzik cihazın içinə yerləşdirilir, müəyyən müddət UV işığı ilə işıqlandırılır və beləliklə tam sterilizə edilir.

Ayşən Vəli

Müasir dövrümüzdə insan inkişafının demoqrafik aspektləri bir sıra amilləri özündə cəmləşdirir. Belə ki, ölüm səviyyəsinin azaldılması, əhalinin sağlamlığının və həyatının yaxşılaşdırılması hesabına uzunömürlülük, nikah və boşanma proseslərinin bütünlükdə cəmiyyətin və ayrılıqda hər bir ailənin mənafeyinə uyğun tərzdə nizamlanması, ictimai tərəqqinin həm yaxın, həm də uzaq gələcəyə perspektivləri nəzərə alınmaqla miqrasiya proseslərinin tənzimlənməsi və digər amillər demoqrafiyanın inkişafına təsirli təşkil edib. Əlbəttə ki, siyasi, sosial-iqtisadi dəyişikliklər də demoqrafik inkişafa ciddi təsir göstərən amillərdir. Azərbaycanda demoqrafiya sahəsindəki siyasət dövlətimizin sosial siyasətinin mühüm və başlıca tərkib hissəsi olmaqla, onun əsasını təşkil edir. Demoqrafik proseslər cəmiyyətin həyatının bir çox tərəfləri ilə qarşılıqlı surətdə bağlı olduğundan bu əlaqə sosial-iqtisadi hadisələrin demoqrafik proseslərə və öz növbəsində demoqrafik proseslərin də sosial-iqtisadi hadisələrə təsirinin təzahürüdür.

Bu gün ölkəmizdə iqtisadi sabitləşmənin nəticəsi olaraq, sosial sahədə ciddi dəyişikliklər baş verir. Son 21 ildə Azərbaycan Respublikasında əhalinin sosial müdafiəsi sahəsində qəbul edilmiş qanunlar, fərman və sərəncamlar, əhalinin sosial müdafiəsi sahəsində əsaslı islahatlar bu sahədə prinsipce yeni vəzifələr yaratmış, qarşıya milli normaların beynəlxalq təcrübəyə uyğunlaşdırılması, əhalinin sosial müdafiəsinə yeni yanaşma və ənənəvi metodların təkmilləşdirilməsi kimi tələblər qoymuşdur. Azərbaycan vətəndaşının maraqlarının, həyat səviyyəsinin keyfiyyətinin yüksəldilməsi əsas hədəflərdən biri olaraq qarşıya qoyulmuşdur. Həyata keçirilən tədbirlər Prezident İlham Əliyevin sosial siyasətinin başlıca hədəfinin əhalinin rifahının təminatı olduğunu, bu siyasətin əsasında vətəndaş amili, sosial ədalət və humanizm prinsiplərinin dayandığını bir daha təsdiq edir.

Ölkədə Azərbaycan Prezidenti Cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə sosial sahədə həyata keçirilən uğurlu siyasət nəticəsində göründüyü kimi, əhalinin, onun müxtəlif, o cümlədən aztəminatlı təbəqəsinin etibarlı sosial müdafiəsi yaradılıb, insanların həyat səviyyəsi davamlı olaraq yüksəlib. Cənab İlham Əliyevin çıxışlarının birində vurğuladığı kimi: "Azərbaycan çox güclü sosial siyasət aparır. Bu siyasət özünü müxtəlif sahələrdə büruzə verir". Bütün bu qeyd olunanlar bir daha təsdiq edir ki, Azərbaycan dövlətinin siyasəti sosialyönümlüdür və bunun da mərkəzində Azərbaycan vətəndaşı dayanır.

ƏHALİNİN YAŞ STRUKTURU

Demoqrafiya yunan sözüdür. Demos – xalq, qrafos – yazıram deməkdir. Demoqrafiya əhali artımının qanunauyğunluqları, onun sosial-iqtisadi şəraitdən, təbii amillərdən asılılığını, miqrasiyanı, əhali sıxlığını və onun paylanmasını öyrənən elmdir. Məlumdur ki, dünya əhalisinin demoqrafiyası tarixin müxtəlif dövrlərində sabit olmamış, hər zaman dəyişikliyə məruz qalmışdır. Statistik göstəricilərə nəzər salsaq görərik ki, 1900-də dünya əhalisi 1.6 mlrd., 1960-da 3 mlrd., 2000-də 6 mlrd. olmuşdur. Demoqrafiyanın hesablamalarına görə dünya əhalisi bu sürətlə artmağa davam etsə 2040-də dünyamızda 10 mlrd. insan yaşayacaq. 2100-cü ilə qədər isə 16 milyarda çatacaq və bu da əhali sıxlığının bəzi ölkələrdə yoxsulluq və müharibələrə səbəb olacağı ehtimalı yaratmış olur. Dünyada ən sürətli təbii artım 1950–1970 illərində müşahidə olunmuşdur. Ən çox təbii artım isə 1963-cü ildə qeydə alınmışdır. Bu zaman dünyanın təbii artımı 2,2% təşkil edib. Əhalisinin sayına görə, ilk üç yerdə Çin, Hindistan və ABŞ qərarlaşıb.

Dünya əhalisi yaş strukturuna görə 3 qrupa bölünür. Birincisi, 0–14 yaş qrupu. Bu

Sayımız 10 milyon 230 min 666 nəfərə çatdı!

Uğurlu sosial-iqtisadi inkişaf: demoqrafik göstəricilər

ƏHALİNİN 54,4 FAİZİNİ ŞƏHƏR, 45,6 FAİZİNİ KƏND SAKINLARI TƏŞKİL EDİR

yaş qrupu dünya əhalisinin 34%-ni təşkil edir. İkinci yaş qrupu isə 15–65 yaş qrupudur. Bu yaş qrupu cəmiyyətdə maddi nemətlərin əsas istehsalçısıdır. Bu yaş qrupuna dünya əhalisinin 58% cəmlənib. Üçüncü yaş qrupuna isə 65 yaşdan yuxarılar aiddir. 65 yaşdan yuxarılar isə dünya əhalisinin 8% tutur. Əhalinin cins tərkibində isə yeni doğulan uşaqlar arasında oğlanların sayı çoxdur. Yeni doğulan hər 100 qıza 104–107 oğlan düşür. 15 yaşına qədər oğlanların və qızların yaşı bərabərdir. Sonrakı dövrlərdə yaş strukturunda qadınların payı artır. Bunun müxtəlif səbəbləri var. Bu ilk növbədə qadınların orta ömrünün kişilərin orta ömrünə nisbətən çox olması ilə əlaqədardır. Dünya ölkələrində qadınlar kişilərdən çoxdur. Yeni qadınlar dünya əhalisinin 51% kişiləri isə 49% təşkil edir. Ancaq bəzi Asiya və Afrika ölkələrində bu nisbət dəyişir. Buna səbəb erkən nikah, çoxuşaqlılıq, cəmiyyətdə və ailədə qadının hüquqlarının tapdalanması və qadınlara qarşı zorakılıqdır.

DÜNYANIN ƏN GƏNC QİTƏSİ

Dünya əhalisinin orta sıxlığına gəlincə isə bir çox faktorlara görə regiondan regiona dəyişir. Hazırda dünya əhalisinin orta sıxlığı hər km² 45 nəfərdir. Dünya əhalisinin böyük hissəsi yeni 85%-i şərq yarımkürəsində yaşayır. Əhalinin orta sıxlığına görə birinci yeri Banqladeş tutur. Avropada isə sıxlığına görə ilk yerləri Niderland və Almaniya tutur. Burada sıxlıq hər km² 2000 nəfərdir. Dünyanın ən çox sıx məskunlaşmış əraziləri Şərqi və Cənub-Şərqi Asiya, Çin, Koreya, İndoneziya, Vyetnamdır. Bu ərazilərdə 2 milyard əhali yaşayır.

Sosioloqlar belə müəyyən etmişlər ki, insan bioloji varlıq kimi 100–140 il yaşaya bilər. Ancaq, faktiki olaraq müxtəlif sosial-iqtisadi və ekoloji amillərin təsiri nəticəsində insan bu yaşdan çox az yaşayır. Ancaq son dövrlər insan ömrünün uzanması müşahidə olunur. Belə ki, 1950-ci ildə dünyada insanların orta ömrü müddəti 50 il idisə, 1994-cü ildə 64,9 yaş, 2019-cu ildə isə 72,3 yaş olub. 2030-cu ildə isə daha iki ilədək artacağı proqnozlaşdırılır. Avropada 65 yaş və ondan yuxarı əhalinin sayı 19% təşkil edir. Bu rəqəm Şimali Amerikada 16%-dir. 2050-ci ildə isə bu göstəricilərin uyğun ola-

raq, 28% və 23% təşkil edəcəyi gözlənilir. Asiya, Latin Amerikası və Karib hövzəsində yaşlı sakinlərin sayı hazırkı 8%-dən 18%-dək artacaq. Hazırda Afrika dünyanın ən gənc qitəsidir. Ancaq 2050-ci ildə yaşlıların sayı 9 faiz təşkil edəcək. 2004-cü ilin statistikasına əsasən 66,7 il müəyyən olunmuşdur. Dünya əhalisinin orta ömür müddəti artsa da, ümumilikdə regionlar üzrə fərq çox böyükdür. Ənənəvi fərq isə inkişaf etmiş və zəif inkişaf etmiş ölkələr arasında qeydə alınmışdır - 28 yaş. Qadın və kişilərin orta ömür müddəti arasında da nəzərəcarpacaq fərq vardır. Belə ki, doğulan zaman oğlan uşaqları qız uşaqlarında çox olsa da (100 qıza 104–107 oğlan) 15 yaşdan sonra onlar arasındakı fərq bərabərləşməyə başlayır, sonrakı yaş strukturunda da qadınların sayı üstünlük təşkil edir. Buna bir çox amillər təsir göstərir.

DAYANIQLI SOSIAL-İQTİSADI TƏRƏQQİ

Dövlət başçısının sosialyönümlü istiqamətində apardığı uğurlu siyasət nəticəsində əhalinin sosial rifah halı yaxşılaşıb, işsizliyin və yoxsulluğun aradan qaldırılması istiqamətində mühüm addımlar atılıb. Bütün bu və ya digər amillər demoqrafik inkişafa ciddi təsirini göstərib. Əhalisinin sayı hər il, sabit şəkildə artaraq, 10 milyonluq Azərbaycanı dayanıqlı sosial-iqtisadi tərəqqi, sosial siyasət davamlı xarakter almaqla, demoqrafik inkişafa təkan verib. Bu, Prezident İlham Əliyevin müdrik və uzaqgörən rəhbərliyi ilə Azərbaycanda iqtisadi inkişaf, sabitlik və əhalinin sosial rifahının yaxşılaşması istiqamətində görülən böyük işlərin nəticəsidir. Aparılan sosial-iqtisadi siyasətin əsas uğurlarından biri kimi, dayanıqlı inkişaf şəraitində Azərbaycanda müsbət demoqrafik şərait bərqərar olub. Azərbaycan, bir çox sahələrdə olduğu kimi, bu baxımdan da, nümunəvi ölkədir. Prezident İlham Əliyevin sosial-iqtisadi inkişaf strategiyası nəticəsində, bütün sahələrdə mühüm tarixi nailiyyətlərə imza atan, iqtisadi qüdrətini artıran, sabitlik, təhlükəsizlik, əmin-amanlıq məkanı olan ölkəmizdə sosial rifah səviyyəsinin də, davamlı olaraq, yaxşılaşması özünü göstərir. Azərbaycanda hər il doğulanların sayı artır.

2020-ci ilin 1 dekabr vəziyyətinə görə Azərbaycan əhalisinin sayı 10 123 004 nəfər təşkil edib. Əhalinin sayı 2019-cu ilə müqayisədə 0,6% artıb. 2021-ci il mart ayının 1-i vəziyyətinə 10 127 127 nəfərə çatıb. Bu rəqəmlər bir daha göstərir ki, əhalinin sayında artımlar müşahidə edilməkdədir. Statistik rəqəmlərə diqqət yetirəndə görə ki, 2000-ci ildə Azərbaycanda əhalinin sayı 8032,8 olmuşdur. Bunlardan şəhər əhalisi 51,1, kənd əhalisi isə 48,9 təşkil edib. 2024-cü ildə isə əhalinin sayı 10 180,8 nəfər təşkil edib və şəhər əhalisi 54,5, şəhər əhalisi isə 45,5 faiz təşkil edib. Ölkə əhalisinin 3.057 milyon 15-35 yaşında, 2,3 milyon 15-14-29 yaşında olan gənclər təşkil edir. Bu, ölkəmizdə hər 3 nəfərdən birinin gənc olması deməkdir. Gənclərin 48,3 faizini qadınlar təşkil edir. Gənclərin 52,7 faizi şəhər, qalanı isə kənd yerlərində yaşayırlar.

Cari ilin əvvəlindən ölkə əhalisinin sayı 5 min 777 nəfər və ya 0,1 faiz artaraq, 2025-ci il martın 1-i vəziyyətinə 10 milyon 230 min 666 nəfərə çatıb. Əhalinin ümumi sayının 54,4 faizini şəhər, 45,6 faizini kənd sakinləri, 49,8 faizini kişilər, 50,2 faizini isə qadınlar təşkil edir.

Əhalinin artımı qarşısında genişmiqyaslı tədbirlər görülür, yeni uşaq bağçaları və məktəblər, müalicə müəssisələri və idman kompleksləri istifadəyə verilir. Bununla yanaşı, dövlət başçısının 2018-ci il 30 oktyabr tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "2019-2030-cu illər üçün Azərbaycan Respublikasının Məşğulluq Strategiyası" da mövcud demoqrafik meyillərə və inkişaf perspektivlərinə, ölkənin müəyyən olunmuş iqtisadi prioritetlərinə əsaslanmaqla, səmərəli məşğulluğun təmin edilməsinə yönəldilmiş uzunmüddətli dövlət məşğulluq siyasətini müəyyən edir.

Bu gün ardıcıl olaraq həyata keçirilən islahatlar bizə deməyə əsas verir ki, Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev ölkədə sosial məsələlərin həllini, əhalinin rifahının yüksəlişini prioritet məsələ hesab edir və ölkəmizdə bu istiqamətdə ardıcıl tədbirlər həyata keçirilir.

Nəzakət ƏLƏDDİNQIZI

İnformasiya və rabitə sahəsindəki inkişaf ölkəmizin sosial-iqtisadi həyatında mühüm rol oynayır. Təsadüfi də deyil ki, informasiya və kommunikasiya texnologiyaları öz inkişaf səviyyəsinə görə iqtisadiyyatın bütün sahələrində daha qabarıq şəkildə nəzərə çarpır. Mövcud informasiya və rabitə sahələrinin intensiv və yüksək səviyyədə inkişafını, ilk növbədə məhz yeni xidmət növlərinin, o cümlədən, mobil telefon rabitəsinin, internetin ölkəmizdə təşəkkül tapması və genişlənməsi ilə səciyyələndirmək, əsaslandırmaq olar.

Reallıq bundan ibarətdir ki, hal-hazırda Azərbaycan Respublikasında informasiya-kommunikasiya texnologiyaları sahəsindəki fəaliyyət məhz Ümummilli Lider Heydər Əliyevin müəyyənləşdirdiyi strateji xətt üzrə uğurla davam etdirilir. Məhz 2003-cü ildə təsdiq olunmuş "Azərbaycan Respublikasının inkişafı naminə informasiya-kommunikasiya texnologiyaları üzrə Milli Stratejiya" bu istiqamətin ölkəmiz üçün vacibliyini və əhəmiyyətini vurğulayan ilk rəsmi sənəd hesab olunur.

Hazırkı dövrdə, daha dəqiq desək, 21-ci əsrdə Azərbaycanda informasiya cəmiyyətinə keçid və bu keçidin qurulması, elektron hökumətin formalaşdırılması və intellektual potensialın inkişafı sayəsində informasiya və kommunikasiya texnologiyaları sahəsi neft sektorundan sonra prioritet sahə hesab olunur. Məhz bu baxımdan da informasiya və kommunikasiya texnologiyaları ölkənin sosial-iqtisadi həyatına son illər daha ciddi şəkildə nüfuz edib. Xüsusən də müasir dövrdə və gələcək perspektivdə informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının əhəmiyyətinin ön plana keçdiyi də təkbədişməkdir. Müasir rabitə və informasiya texnologiyaları, ölkənin hərtərəfli inkişafı, əhalinin intellektinin yüksəldilməsi, həmçinin dünyada baş verən integrasiya proseslərinə daha aktiv cəlb olunması istiqamətində respubli-

İnformasiya və kommunikasiya texnologiyalarının inkişafında böyük uğurlar var

kamızın qarşısında yeni imkanlar açıq. Rabitə Nazirliyinin ləğv edilərək, məhz həmin nazirliyin bazasında Rabitə və İnformasiya Texnologiyaları Nazirliyinin yaradılması bu sahənin gələcək inkişafı, eləcə də hər bir vətəndaşın müasir informasiya-kommunikasiya texnologiyalarından bəhrələnməsi imkanları baxımından əvəzsiz hesab olunur. Bu, heç də təsadüfi, heç də səbəbsiz deyil və qısa müddət ərzində bu istiqamətdə bir çox işlərin görülməsi, mühüm addımların atılması qeyd olunanları bir daha təsdiq edir.

Ölkəmizdə 1994-cü ildən mobil telefon rabitəsinin geniş istifadəsi artıq Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında mühüm rol oynamaqdadır. Azərbaycanda mobil telefon abunəçilərinin sayının 11 milyondan çox olması bunun, qeyd olunan reallığın əyani sübutudur. Ümumiyyətlə, statistik göstəricilər bir çox məqamları, ələlxüsus da inkişafı təsdiq edir. Ələlxüsus da təsdiq edir ki, ölkəmizdə enerji sahəsindən sonra informasiya texnologiyaları daha çox inkişaf etmiş qeyri-neft sektorudur. Regionun ən dinamik inkişaf edən ölkəsi kimi Azərbaycan bu gün informasiya və kommunikasiya sahəsinin genişləndirilməsi üçün böyük imkanlara malikdir. Cəmiyyətimiz də öz növbəsində bu imkanlardan maksimum bəhrələnərək, dünya birliyinə integrasiyanı özünün ən başlıca vəzifəsi kimi görməkdədir.

İnformasiya mübadiləsinin xarici ölkələrdən asılılığının aradan qaldırılması, iqtisadi və informasiya təhlükəsizliyinin əsas komponentlərindən olan telekommunikasiya peykinin hazırlanması və orbitə çıxarılması strateji məqsədləri ilə əlaqədar "Azərbaycan Respublikasında kosmik sənayenin yaradılması və telekommunikasiya peyklərinin orbitə çıxarılması haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 04.11.2008-ci il tarixli Sərəncamının, habelə 17 avqust 2009-cu il tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikasında kosmik sənayenin yaradılması və inkişafı üzrə

Dövlət Proqramı"nın icrasının təmin edilməsi məqsədilə müvafiq tədbirlər görülmüdü. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti ölkəmizin ilk telekommunikasiya peykinin orbitə çıxarılması, idarə olunması və istismarı işlərinin həyata keçirilməsini təmin etmək məqsədi ilə "Azərkosmos" Açıq Səhmdar Cəmiyyətinin təsis edilməsi haqqında" 2010-cu il 3 may tarixli Sərəncam imzalayıbdır. Azərbaycanın ilk rabitə peyki, Amerikanın "Orbital Sciences Corporation" şirkəti tərəfindən inşa olunubdur və bu da həmin istiqamətdə növbəti uğura imza atılması deməkdir.

Dövlət orqanlarının fəaliyyətinin səmərəliliyinin və operativliyinin yüksəldilməsi, əhali, biznes qurumları ilə, həmçinin öz aralarında əlaqələrin asanlaşdırılması və sərbəstləşdirilməsi məqsədi ilə informasiya-kommunikasiya texnologiyalarından istifadə edilməsi dünya təcrübəsində «elektron hökumət» olaraq tanınır. Ölkəmizdə bu istiqamətdə də uğurlara imza atılıb. Dövlət orqanlarının informasiya sistemləri arasında informasiya mübadiləsinin təşkilinə və vətəndaşların dövlət orqanlarının göstərdiyi elektron xidmətlərdən "bir pəncərə" prinsipi əsasında istifadəsinə şərait yaratmaq məqsədilə www.e-gov.az "elektron hökumət" portalı yaradılaraq istifadəyə verilibdir. Hazırda "elektron hökumət" portalına onlarla dövlət orqanının informasiya sistemləri qoşulub və bu qurumların 200-dən artıq elektron xidmətinin portal vasitəsilə həyata keçirilməsi təmin olunubdur. "Elektron hökumət" şlüzü dövlət orqanlarında mövcud olan informasiya sistemlərindən səmərəli istifadəni təşkil etməyə, onlar arasında təhlükəsiz əlaqələrin yaradılması, sorğuların verilməsi, cavablandırılması və elektron xidmətlərin göstərilməsi zamanı informasiya sistemlərində mövcud olan sənədlərin vətəndaşlardan istənilməsinə imkan verir, şərait yaradır.

Artıq elektron vergi bəyannamələrinin təqdim edilməsi, abituriyentlərin və magistrələrin qəbul imtahanlarına, dövlət qulluğuna

qəbul ərizələrinin verilməsi, seçici siyahılarının dəqiqləşdirilməsi, elektron sağlamlıq kartlarının tətbiqi, elektron məktubla müxtəlif dövlət orqanlarına müraciətlərin edilməsi, məlumatların alınması həyatımızın reallığıdır. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Vətəndaşlara Xidmət və Sosial İnnovasiyalar üzrə Dövlət Agentliyi Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2012-ci il 13 iyul tarixli Fərmanına əsasən yaradılıbdır. Dövlət Agentliyi fəaliyyət istiqamətlərinə uyğun olaraq, Azərbaycan Respublikasında "ASAN xidmət" mərkəzlərinin vahid şəkildə idarə edilməsini, xidmət mərkəzlərində fəaliyyət göstərən dövlət orqanlarının əməkdaşlarının fəaliyyətinin əlaqələndirilməsini, nəzarət və qiymətləndirmənin aparılmasını, dövlət orqanlarının informasiya bazalarının qarşılıqlı integrasiyasını, elektron xidmətlərin təşkili prosesinin sürətləndirilməsini, bu sahədə idarəetmə sisteminin təkmilləşdirilməsini həyata keçirən mərkəzi icra hakimiyyəti orqanıdır.

Azərbaycanda informasiya cəmiyyətinin formalaşmasına dövlət qayğısı, informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının sürətli inkişafı, onun xalqımızın rifahına xidmət edən aparıcı amilə çevrilməsi ölkəmizin gələcək perspektivlərinə hesablanmış siyasətin tərkib hissəsidir. Ölkədə ən son texnoloji yeniliklərin tətbiq edilməsi, internetə simli, simsiz, mobil texnologiyalarla çıxış imkanlarının yaradılması bunun bariz nümunələrindəndir. Ölkəmizdə informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının inkişaf dinamikası, uğurla həyata keçirilən neft strategiyası nəticəsində ölkəyə olan inamın artması, beynəlxalq qurumlarla uğurlu əməkdaşlıq nümunələri, yüksək texnologiyaya əsaslanan iqtisadiyyatın formalaşması üzrə qarşıya qoyulan vəzifələr, dövlət siyasətinin tərkib hissəsi kimi informasiya və kommunikasiya texnologiyaları sahəsinə göstərilən böyük diqqət və qayğı, ölkəmizin yaxın gələcəkdə yüksək texnologiyalar sahəsində böyük uğurlar qazanacağına zəmanət verir.

İnam Hacıyev

“Dondurma alarkən onun qoxusuna diqqət yetirilməlidir”

"Dondurma qış ayının deyil, əsasən yay fəslinə xas olan qidalarından biri hesab olunur". Bu sözləri SİA-ya açıqlamasında diyetoloq Ləman Süleymanova deyib. O bildirib ki, hər bir insanın bədənində sabit vücut temperaturu mövcuddur və bu, immun sistemin fəaliyyətində və orqanizmin müdafiə funksiyalarında mühüm rol oynayır: "Vücut temperaturu, ətraf mühitin temperaturu fəsilə bağlı olaraq orqanizmin qəbul etdiyi qidaların növünə və həssaslığına da təsir göstərir.

Məsələn, yay aylarında havanın yüksək temperaturu nəticəsində orqanizmin soyumağa ehtiyacı artır. Bu ehtiyac

AYDINLIQ GƏTİRİLDİ

çərçivəsində bədən təbii olaraq serinləşdirici təsiri olan qidaları, o cümlədən don-

artır. Dondurma necə hazırlanır? Dondurmanın, təbii ki, hazırlanmasını bilirik. Ev şəraitində biz bunu hazırlayırıq. Süd, qaymaq, müxtəlif meyvə və giləmeyvələrdən istifadə olunur. Bunların qarışdırılması ilə maraqlı bir qida növü hazırlanır. Dondurmanı da, təbii ki, uşaqlar daha çox sevirlər.

Qeyd edilməlidir ki, sağlam məhsullardan hazırlanmış təbii dondurmaların tərkibində müxtəlif faydalı maddələr mövcuddur. Bu maddələrə A, D, E, B və C vitaminləri daxildir. Südün tərkibi və istifadə olunan süd yağının növündən asılı

na səbəb olur və onun istehlak üçün təhlükəsizliyini şübhə altına alır.

Dondurma 2–3 gündən artıq saxlanıla bilməz. Əslində, bunun səbəbləri var. Çünki onun tərkibindəki maddələr südə əsaslanır. Düzgün hazırlanmadıqda və düzgün saxlama şəraiti təmin olunmadıqda, rahatlıqla zəhərlənməyə səbəb ola bilər. Buna görə də ehtiyatlı olmaq vacibdir. Mağazalardan alınmış dondurmaların tərkibində təhlükəli maddələr ola bilər. Onlara müxtəlif qatqılar əlavə olunur. Ev şəraitində hazırladıqda isə bu proses daha şəffaf və nəzarətlidir. Evdə qaymaq, yumurta, şəkər tozu,

"Dondurma alarkən ilk növbədə onun qoxusuna diqqət yetirilməlidir. Məsələn, vafilili dondurmalar olur ki, onların içərisindəki dondurma hissəsi əriyib və yenidən donub. Bu zaman bilmək lazımdır ki, bu məhsul sağlam deyil. Yaxud, müxtəlif rəngli dondurmaların içərisində olan meyvə parçalarında göyümtül ləkələr və kif izləri müşahidə edilirsə, həmçinin qaymaq qatının üzərində qara izlər görünürsə, bu məhsulun istifadəyə yarasız olduğunu göstərir. Belə məhsullar zəhərlənmə riski daşıya bilər. Bu kimi məqamlara mütləq diqqət yetirilməlidir.

Adını qeyd etməyəcəyəm, lakin yaxın zamanda bir marketdən dondurma alınaraq evə getirilib. Qapaq

durmanı seçir. Belə qidalar bədənə istilik balansını qorumaqda və orqanizmin termal yükünü azaltmaqda yardımçı olur. Əksinə, qış aylarında hava temperaturunun aşağı olması səbəbindən bədənə istilik itkisi artır və orqanizm daha çox enerji verən, isti saxlayan qidalara üstünlük verir. Bu səbəbdən qış mövsümündə dondurma kimi soyuq qidaların qəbulu orqanizmi üçün uyğun olmaya bilər, çünki bu, immun sistemin fəaliyyətinə mənfi təsir göstərə və müxtəlif soyuqdeymə hallarına səbəb ola bilər. Beləliklə, dondurmanın yay mövsümündə daha uyğun və sağlam seçim olması insan orqanizminin fizioloji ehtiyacları və ətraf mühitlə olan qarşılıqlı əlaqəsi ilə müəyyən olunur.

Yay fəslində havalər isindikcə dondurmaya meyillik

olaraq yağ miqdarı adətən 2%-dən başlayaraq 15%-ə qədər dəyişə bilər. Ümumilikdə, təbii və sağlam şəkildə hazırlanmış dondurmaların tərkibində insan orqanizmi üçün faydalı bir çox qida maddələri mövcuddur. Lakin təəssüf doğuran məqam ondan ibarətdir ki, sənaye üsulu ilə, yəni mağazalarda satışa çıxarılan dondurmaların tərkibinə çox zaman müxtəlif əlavə maddələr – qoruyucu, dadverici və rəngverici birləşmələr daxil edilir. Bu cür dondurmaların saxlanma şəraiti də xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Məsələn, dondurmaların sağlamlıq şəkildə saxlanması üçün -20°C temperatur tələb olunduğu halda, bəzi kommersiya obyektlərində bu temperatur rejiminə əməl olunmur və məhsul -12°C və ya daha yüksək temperaturda saxlanılır. Bu isə dondurmanın keyfiyyətinin və saxlama müddətinin azalması

vanil kimi məhsullardan istifadə olunur. Ev şəraitində hazırlanmış dondurma düzgün qablaşdırıldıqda istifadəsi təhlükəsizdir. Lakin hazır alınmış dondurmalara ehtiyatla yanaşmaq lazımdır. Onlar müxtəlif qablaşdırmalarda saxlanılır və uzunmüddətli qorunması üçün tərkibinə əlavə maddələr daxil edilir. Bu məhsullar bəzən açıq havada və ya uyğun olmayan şəraitdə saxlanılır. Belə dondurmalar bir neçə gün ərzində təhlükəli hala gələ bilər. Onların tərkibinə rəngverici və digər kimyəvi maddələr əlavə olunduğuna görə, düzgün saxlanmadıqda zəhərlənməyə səbəb ola bilər.

Dondurma alarkən nəyə diqqət etmək lazımdır? Vafilili, vafisiz formada olur, kağızda və ya vafilili qablaşdırmada təqdim olunur. Bəzi hallarda isə kafe və restoranlarda xüsusi qablaşdırmalarda təqdim edilir".

açıldıqda məlum olub ki, dondurmanın saxlama müddəti artıq bitib və məhsul keyfiyyətsiz vəziyyətdədir. Üzərində qara ləkələr müşahidə olunub. Bu vəziyyətə səbəb kimi, tanınmış market rəhbərliyinin satışa çıxarılan məhsullara kifayət qədər diqqət yetirməməsi göstərilə bilər. Həmçinin, məhsulları təqdim edən şirkətlər də məsuliyyət daşıyır. Market rəhbərləri bu məsələdə daha ehtiyatlı olmalı, bazara çıxan bütün məhsulları sistemli şəkildə yoxlamalıdır. Məhsulların keyfiyyətinə nəzarət edən məsul şəxslərin təyin olunması zəruridir. Təəssüf ki, bu istiqamətdə nəzarət mexanizmləri kifayət qədər güclü deyil və bu da istehlakçılar üçün risklər yaradır" - deyə o, əlavə edib.

Söylü Ağazadə

Bizi musiqi ilə döyməyin!

Mətanət Məmmədova

Allah uzaq eləsin, son zamanlar bilmirəm havadandır, sudandır, ya qidalarımızdandır, karlaşma kütləvi şəkildə baş alıb gedir. İnanın ki, xərçəng xəstəliyi qədər yayılıb. Adamın ürəyi yanır, baxırsan ki, əsasən gənc insanlardır, bu dərdə mübtəla olublar. Elə xərçəng kimi, bu qüsurlar da cavan, qoca tanımır, kimi harada gəldi yaxalayır, vallah. Amma cavanlaşma daha çoxdur. Bəlkə də söhbətim qəribənizə gələr. Amma gözümlə görüb, qulağımla eşitməsəydim, mən də sizlər kimi bu mövzuda söhbətə məəttəl qalardım.

Son zamanlar bu cür qüsurları yaşayan insanlarla bağlı qarşılaşdığım mənzərələr haqqında danışım, siz də qulaq asın. Məsələn, oturmusan iş yerində-otaqda. Birdən hiss edirsən ki, başına musiqili bir zərbə enir. Bu səs haradan gəlir, ora çönürsən, bura çönürsən, haradan gələcək, bayırdan. Maşınlar bir-bir pəncərənin altından keçdikcə musiqilər də dəyişir. Yeni otaqda oturanların hər birinin zövqünə uyğun. Ta bir gün ərzində o janrda musiqi qalmır ki, dinləməyəsən. "Nəyi pisdür ki, əslində bunun? İnsanın beyni təzələner də",- deyərsiniz. Bəli, elədir, lakin səs bir qədər alçaqdan olsa, hə, siz deyəndir. Amma mən musiqili zərbədən danışiram axı: gup, gup, gup...

Nə deyim bu yazıya, yenə gəldi çıxdı. Yene pəncərələr bağlı olanda bu musiqili zərbə idi ey. Elə ki, pəncərələri istidən açmaq məcburiyyətində qalırsan, musiqili müharibə başlayır. Elə bir üstünə artilleriya yeriyir, sadəcə bu artilleriya musiqili artilleriyadır.

Həmçinin də küçədə. Sakitcə yol ilə gətdiyin yerdə elə bir musiqili bir silahla sənə atəş açırlar. İnanın, inanın da deyirəm, bəlkə hələ rastlaşanlar da olub, qorxub bir tərəfə çəkilibsən ki, gələn bu təhlükədən özünü müdafiə edəsen. Elə hiss edirsən ki, maşın bu dəqiqə partlayacaq, parçaları üstünə töküləcək.

Vallah, sözün həqiqi mənasında, adam ürək ağrısı yaşayır. İnsanlar axı nə üçün kütləvi şəkildə bu fiziki qüsura məruz qalırlar. Görəsən hansısa genetik modifikasiya olmuş məhsulun təsiri idi, yoxsa mənəvi modifikasiyadır, nədirsə, karlaşma gündəngünə çoxalır. Axı kar insanlar elə bilirlər ki, ətrafda onları eşitmirlər, ona görə də ucadan danışirlər. Elə maşınlardan çıxan bu musiqi səsləri yox, musiqili zərbələr də maşındakı kar insanın düşüncəsindən doğur. Vallah kar olmayasan, belə səsli maşında əyləşəsen, adamın başına hava gələr. Hələ bəzən həmin maşınların içərisi dolu da olur gənclərlə. Düşünürsən ki, vay, bax, bu yazıqların hamısı fiziki qüsurlu qazananlardır. Amma bir məsələyə tamamilə əminəm ki, belələri anadangəlmə kar deyillər, bu qüsurları sonradan, yenə deyirəm hansı səbəbdənsə qazananlardır. Allah köməkləri olsun.

Ancaq nə olar, bizi musiqi ilə döyməyin!

Bu gündən deyil, lap uzaq da deyil, yaxın keçmişdən söhbət açmaq istəyirəm. O keçmiş ki, başqa bir dünyamız vardı. Həyat da bugünkündən çox fərqli idi. Bayram, toy, yas mərasimləri, qohumluq əlaqələri, uşaqlıq-gəncliyimiz, evlərimiz kimi...

Elə evlərimizdən və bu evlərdə yaratdığımız qonaq otaqlarından danışmaq istəyirəm. Xalqımızın qonaqpərvərlik mədəniyyətini özündə ehtiva edən qonaq otaqlarından. Hansı ki, həmin otaqlar müasir dövrün evlərində artıq yoxdur. Çox şeylər kimi, uzaq kəndlərimizdə qalıb. O da ata-babalarımızdan oğullara miras qalan evlərdə. Dünənimizin çox böyük mənəvi dəyərini özündə əks etdirən həmin qonaq otaqlarından söhbət açaq...

Evlərin bünövrəsi qoyulanda...

Vaxtilə bütün şəhər və kəndlərimizdə yeni ailələr özlərinə ev tikərkən ata-baba qaydalarına əsaslanırdılar. Belə ki, istənilən ev layihəsində qonaq otağı da nəzərdə tutulurdu. Və ev tikilib başa çatanda artıq bu evə gələcək qonaqların otağı da hazır olurdu.

Daha sonra evin xanımı bu otağı bütün otaqlardan fərqli şəkildə bəzəyirdi. Burada hər şeyin daha gözəl olmasına, göz oxşamasına, xoş görünməsinə çalışırdı. Qonağın bu otaqda rahatlığı üçün bütün şərait yaradılırdı. Onun üçün ən yaxşı qab-qacaq ayrılıb dolaba yığılırdı. Bu qablar ancaq qonaq gələndən-gələne ortalığa çıxarılırdı. Ən rahat yorğan-döşək, gözəl dəsmallar, yataq dəstləri qonaq üçün saxlanırdı.

Payızda bağ-bağçanın məhsulu yığılanda meyvələr də seçilib yaxşısı qonaq üçün ayrılıb zirzəmilərin bir tərəfinə yığılırdı. Yayda qadınların qışa tədarük etdikləri mürəbbə, kompot və turşuların da ən yaxşısını seçilib saxlanma otaqlarında bir kənarından yığılırdı ki, qarışıq düşüb istifadə olunmasın, bunlar qonaq üçündür.

Kəndlərimizdə qadınlar qış üçün qovurma hazırlayanda, meyvə qurudanda belə ailə üçün olandan əlavə qonaq üçün bir qaba da yığılırdı və ayrıca saxlanırdı. Deyərdilər ki, qəflətən evə qonaq gələr, qoy evdə hazır yemək, süfrəyə qoymağa bir şey olsun.

Bütün bunlar isə xalqımızın ailə dəyərlərinin, mənəvi keyfiyyətlərinin, eyni zamanda qonağa verilən dəyərin göstəricisi idi.

Qonaq otaqları isə demək olar ki, heç boş qalmırdı. Çünki evlərimiz daim qonaqlı-qaralı olurdu. Kənddə yaşayanların yayda, şəhərdə yaşayanların qışda evləri qonaqla dolub-boşalırdı. Bu otaqlar da tez-tez öz sahiblərinə qovuşurdu. İstər qohum-əqrəbə, istər əsgər, tələbə, yol, iş yoldaşı, uşaqlıq dostu, istərsə də yoldan ötən Allah qonağı ilə...

Qonaq Allah qonağıdır...

Xalqımıza məxsus bir dəyəri filmlərdə də görmüşük, kitablardan da oxumuşuq, hətta ata-babalarımızdan da eşitmişik ki, qapı döyülən zaman ev sahibi, "kimdir" deyəndə və "Allah qonağı" sözünü eşidəndə, "Allaha da qurban olum, onun qonağına da" deyərək cavab veriblər. Beləliklə də bizdə binəyi-qədimdən belə bir fikir formalaşmış ki, qonaq Allah qonağıdır. Elə məhz buna görə də onun yeri də həmişə evimizin yuxarı başı

olub. Biz Ulu Yaradana hansı hörmətlə yanaşırsaqsa, evlərimizin qapısını döyüb içəri dəvət etdiyimiz qonaqla da eyni sayğı və hörmətlə davranmışıq, onlarla Allahın verdiyi ruzini bölüşmüşük.

Məhəmməd Peyğəmbər (s) buyururdu ki, qonaq öz ruzisini gətirər və ev əhlinin günahlarını aparar. Hələ belə bir hədis də var ki, Məhəmməd Peyğəmbər qonağın necə qarşılanması ilə bağlı kimliyini gizlədərək qapı-qapı gəzmiş və bunu müşahidə etmişdir. Yaxşı qarşılandığı evlərin ruzisi artmışdır.

Bəli, qonaq gəlməmiş onu ruzisi gələr evlərimizə. Biz bəzən bunun fərqində olmasaq da, lakin bu, belədir. Dəfələrlə olur ki, evdə nəyə isə ehtiyac olanda, o, heç gözləmədiyimiz təqdirdə yerini alır. Deməli, evimizə qonaq gələcək. Bu da onun özündən əvvəl gələn ruzisidir. Elə bütün bunları illərin

sınaqlarından keçirən atalarımız da "Qonaq bərəkət gətirər", "Qonaq sevənin süfrəsi boş olmaz", "Uşaqsız ev susuz dəyirman, qonaqsız ev gülsüz bağcadır" və onlarla bu kimi deyimlər də söyləmişlər.

El arasında qonaqsız evlər haqında hələ bu sözləri də deyirlər: filankəsi qapısını özü açıb, özü bağlayır. Yəni heç bir qonağı-qarası olmur.

Bəli, qonaqqəbuletmə, onun rahatlığını təmin etmək heç də asan iş deyil. Lakin bunu çox böyük mərdliklə, mədəniyyətlə və ürək açıqlığı ilə bacaran xalqımız elə bu

qonaq mebelləri bunu nəzərdə tutur. Bunlar isə təbii ki, müasir dövrümüzün özünəməxsusluğuudur.

Beləliklə də biz bizim olanları unudub tarixin arxivinə göndəririk. Kəndlərimizin sürətlə boşaldığı bir dövrdə, hər kəsin "şəhər-şəhər" deyib şəhərlərə üz tutduğu bir zamanda isə tək oralarda qalan bu adət-ənənələrin aqibəti heç də ürəkəcan deyil.

Allaha da, onun qonağına da qurban

Kəndlərimiz nə qədər boşalsa da, qonaq otaqlı evlər yenə orada qalır. Geniş evlər, həyətlər, şüşəbənd-aynabəndlər qapımızı açan hər bir qonağı ağırlaya bilməyimiz üçün yetərli və uyğundur.

Bu gün nəinki qonaqqəbuletmə ənənələrimiz, bayram, toy, yas və digər mərasimlər də kəndlərimizdə az-çox yaşadırlar. Nədənə insanlar ki, şəhərlərdə yaşamağa başlayır, kənddə gördüklərini, illərlə əhatəsində yaşadıkları adət-ənənələri unutmağa başlayırlar. Görəsən bu, şəhərin havasındandırmı, suyundandırmı, yoxsa, nədəndir?

Nəticədə isə bir-birindən dəyərlə, əziz, mentalitetimizin yaraşığı, dəyərlərimizin tacı olan adətlərimizi bir-bir

sıradan çıxarıyıq. Lakin onlar o qədər lazımlıdır ki, bunun qeydine hər kəs qalmalıdır. Onlar yoxsa, biz biz olaraq qala bilirikmi? Biz başqalasağıq, kimliyimizi unudarıq, boşluğa, yoxluğa düşmüş kimi hisslərlə yaşayarıq. O evə ki, qonaq gəlmir, o evin şənliyi də yoxdur, deyirlər. Belə isə haradadır qonaqlarımız? Bəs nə üçün qonaq otaqlarını layihələrdən çıxardırıq? Evlərimizdə qonaq otaqları barədə tə düşünülmür. Hansı ki, bunu şəhərlərimizdə də yaşatmaq olardı. Ev alarkən otaq sayı çox olanı almaqla, bunu yaşada bilərdik.

Bəs bu gün?..

Bu gün, xeyr, artıq şəhərlərdə yaşayan insanlar qonaq qəbul etmək ənənəsindən xeyli aralı düşüblər. Bu adət-ənənə yenə də kəndlərimizdə qalıb. Bu gün də kəndlərdə ailələr özləri üçün tikdikləri yeni evlərdə bir otağın artıq olmasına çalışırlar ki, gələn qonaqlarını həmin otaqlarda ağırlaya-əzizləyə bilsinlər.

İndi şəhərlərdə əksər adamlar qonaqlarını kafe və restoranlarda qarşılayıb, oradan da yola salır. Və yaxud da evlərimizdə qonaq otağı nəzərdə tutmadığımızdan qohum-əqrəbə bir dəfə qonağımız olandan sonra əlavə otağın-şəraitin olmadığını görür, gedir və bir daha qayıtmır. Beləliklə, biz qonaqpərvərlik kimi özünəməxsus xüsusiyyətimizi yavaş-yavaş itirməyə başlayırıq.

Bu gün şəhərlərdə özümüzün istirahət etdiyimiz, yeni divan-kreslo, qonaq gələndən-gələne mətbəxdən çıxıb üzərində əyləşdiyimiz və yemək yedikimiz stol-stul, televizor olan otaqlara qonaq otaqları adı verilib. Elə mağazalarda satılan mebellər də "qonaq mebeli" adlandırılır. Lakin bu mebel dəstlərinin içərisində çarpayı yoxdur. Bəs belə isə bunun nəyi qonaq mebelidir? Yaxşı, qonaq gəlib bizim istirahət salonumuzda əyləşdi, yedi-ıçdı, bəs harada yatmalıdır? Ortalıqda-divandamı? Yəqin müasir

şiradan çıxarıyıq. Lakin onlar o qədər lazımlıdır ki, bunun qeydine hər kəs qalmalıdır. Onlar yoxsa, biz biz olaraq qala bilirikmi? Biz başqalasağıq, kimliyimizi unudarıq, boşluğa, yoxluğa düşmüş kimi hisslərlə yaşayarıq. O evə ki, qonaq gəlmir, o evin şənliyi də yoxdur, deyirlər. Belə isə haradadır qonaqlarımız? Bəs nə üçün qonaq otaqlarını layihələrdən çıxardırıq? Evlərimizdə qonaq otaqları barədə tə düşünülmür. Hansı ki, bunu şəhərlərimizdə də yaşatmaq olardı. Ev alarkən otaq sayı çox olanı almaqla, bunu yaşada bilərdik.

Hələ də gec deyil. Qonaqpərvərliklə bağlı xüsusiyyətlərimizin başlıca göstəricisi olan qonaq otaqlarını evlərimizdən kənar salmayaq. Ev tikərkən də, alarkən də bunu nəzərə alaq və ata-baba ənənələrimizi yaşatmağa çalışaq.

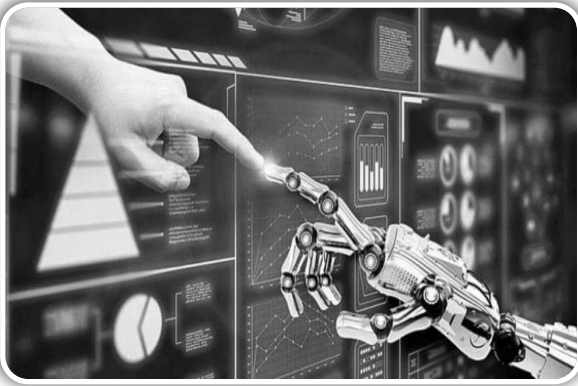
Qoy qapılarımızı hər zaman qonaq döysün. Evlərimizdə, süfrə başında qonaqlarımız əyləşsin. Heç bir ev qonaq-qarası olmasın. Nə vaxtadək bu qapıları özümüz açıb özümüz bağlayacağıq? Bu, əslində darıxdırıcı deyilmi? Belə isə kəndlərimizdəki kimi, şəhərlərimizdə yaşayanlar da ürək-lərinin qapısını bir qədər geniş açmaqla qonaqlı-qaralı olmağı bacara bilərlər.

Qapılarımızın döyülməsi, "kimdir", deməyimiz, "Allah qonağı" eşitməyimiz və "Allaha da, onun qonağına da qurban olum" deməyimiz ümidi ilə...

Mətanət Məmmədova

Kibertəhlükəsizlik məsələləri niyə aktual hala gəlib?

Son dövrlərdə kibertəhlükəsizlik sahəsində qarşılaşdığımız təhdidlər daha da mürəkkəbləşib və global miqyasda yayılmağa başlayıb.

Azərbaycan Respublikasının informasiya məkanının müasir təhdidlərdən qorunması milli təhlükəsizliyin əsas istiqamətlərindəndir. Ölkənin sosial-iqtisadi tərəqqisinin aparıcı qüvvəsi olan informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının (bundan sonra – İKT) dinamik inkişafı bu sahədə mövcud olan və yeni yaranan risklərin təhlilinin aparılmasını, mühafizə obyektlərinin dəqiqləşdirilməsini, onların aid olduğu informasiya infrastrukturalarının funksional dayanıqlığını, bu infrastrukturadan istifadə edən subyektlərin hüquq və qanuni maraqlarını, fəaliyyətin davamlılığını təmin etmək üçün qabaqalayıcı və bərpəedici tədbirlərin müəyyənəndirilmiş səviyyədə görülməsini, informasiya təhlükəsizliyini idarəetmə alətlərinin davamlı təkmilləşdirilməsini şərtləndirir.

Qloballaşan dünyada informasiya təhlükəsizliyinin və kibertəhlükəsizliyin təmin olunması istər milli, istərsə də beynəlxalq səviyyədə əsas məsələyə çevrilmişdir. Bu fəaliyyətdə insan, cəmiyyət və dövlət maraqlarının qorunması başlıca məqsəddir. Son zamanlar Azərbaycanın informasiya məkanına, o cümlədən onun tərkib hissələrinə (dövlət, özəl və qeyri-hökumət qurumlarının, fiziki şəxslərin sahib olduğu informasiya ehtiyatlarına və infrastrukturalarına, bu ehtiyatlarda olan məlumatların həyat boyu proseslərinə, həmin proseslər üçün istifadə olunan maddi və qeyri-maddi obyektlərə və onlar arasında əlaqələrə) qarşı texnoloji cəhətdən çoxşaxəli hücumlar genişlənməkdədir.

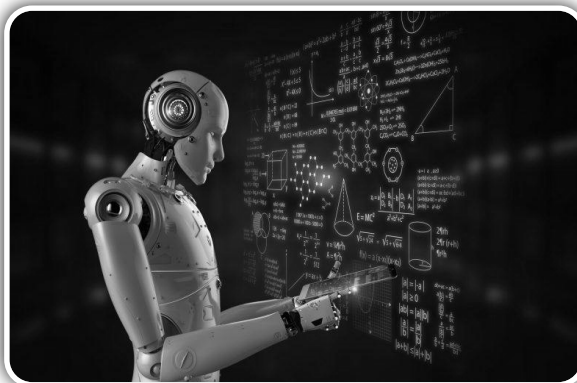
Informasiya təhlükəsizliyi informasiya sahəsində milli təhlükəsizliyə təhdidləri müəyyən etmək, bu təhdidlərin istifadə edə biləcəyi zəifliklərin, boşluqların və təhdid nəticəsində yarana bilən fəsadların aradan qaldırılması və ya əvvəldən təyin edilmiş hədlərə qədər azaldılması üçün hüquqi, təşkilati, əməliyyat-axtarış, kəşfiyyat və əks-kəşfiyyat, elmi-texniki və təhsil, informasiya-təhlil, kommunikasiya, kadrların təminatı, iqtisadi və digər sahələr üzrə tədbirləri əlaqələndirilmiş qaydada təşkil, icra, nəzarət və davamlı təkmilləşdirmək üçün qanunvericiliklə müəyyən edilən mühafizə üsulları və vasitələri ilə təmin edilir.

Kibertəhlükəsizlik sahəsində milli ekosistemin formalaşdırılması və inkişafı istiqamətində aparılmış əməli fəaliyyət ölkəmizin beynəlxalq reytinglərdə mövqeyinin ciddi şəkildə yaxşılaşdırılması ilə nəticələnmişdir.

Azərbaycan Beynəlxalq Telekomunikasiya İttifaqının tərtib etdiyi "Global kibertəhlükəsizlik indeksi 2020" (Global Cybersecurity Index, GCI) reytingində mövqeyini 15 pillə yaxşılaşdıraraq, 194 ölkə arasında 89.31 xal ilə 40-cı yerdə qərarlaşmışdır.

"Azərbaycan Respublikasının informasiya təhlükəsizliyi və kibertəhlükəsizliyə dair 2023 – 2027-ci illər üçün Strategiyası" (bundan sonra – Strategiya) dövlətin, cəmiyyətin və insanların müasir İKT-dən təhlükəsiz istifadəsinin təmin edilməsi üçün milli informasiya təhlükəsizliyi səviyyəsinin yüksəldilməsinə, dövlət və özəl şəbəkələrin, kritik informasiya infrastrukturalarının təhlükəsizliyinin təmin olunmasına aid tədbirlərin müəyyənəndirilməsinin və həyata keçirilməsinin təşkilinə, həmçinin fərdi məlumatların mühafizəsinə, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası ilə təsbit edilmiş insan hüquq və azadlıqlarına riayət edilməsinə daha əlverişli şəraitin yaradılmasına xidmət edir.

Strategiya Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və digər normativ hüquqi aktlarına, o cümlədən "Milli təhlükəsizlik haqqında", "Informasiya, informasiyalaşdır-

ma və informasiyanın mühafizəsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının qanunlarına, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2007-ci il 23 may tarixli 2198 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikasının milli təhlükəsizlik konsepsiyası"na, habelə informasiya təhlükəsizliyi üzrə Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrə əsaslanır.

Strategiya informasiya təhlükəsizliyi və kibertəhlükəsizlik sahəsində Azərbaycan Respublikasında ilk strategiya olmaqla, ölkədə informasiya təhlükəsizliyi və kibertəhlükəsizlik üzrə dövlət siyasətinin tərkib hissəsidir və bu sahədə fəaliyyətin əsas məqsədlərini, prinsiplərini, istiqamətlərini və prioritet vəzifələrini müəyyən edir.

Strategiyada qeyd olunan məsələlər həm milli, həm də ümumbəşəri xarakter daşıyır, insanların, cəmiyyətin və dövlətin maraqlarını nəzərə alaraq, dövlət, özəl və qeyri-hökumət təşkilatlarına, fiziki şəxslərə şamil edilir. İnsanların, cəmiyyətin və dövlətin həyatı əhəmiyyətli bütün maraqlarının daha yüksək və təkmil səviyyədə qorunması hazırda həm də ölkənin informasiya təhlükəsizliyi və kibertəhlükəsizlik siyasətinin əsas məqsədi kimi müəyyənəndirilir və onun dinamik inkişaf tələblərinə cavab verməsi nəzərdə tutulur.

Strategiyada informasiya, informasiyalaşdırma və informasiyanın mühafizəsi sahəsində münasibətləri tənzimləyən

Azərbaycan Respublikasının qanunlarında, digər müvafiq normativ hüquqi aktlarda, həmçinin texniki normativ hüquqi aktlarda müəyyən olunmuş anlayışlardan istifadə edilir.

Son illər ölkəmizdə kiberməkanda dövlət müstəqilliyinin, milli maraqların qorunması, informasiya təhlükəsizliyi sahəsində vahid dövlət siyasətinin təkmilləşdirilməsi və informasiya təhlükəsizliyinin texnoloji infrastruktur komponentlərinin yaradılması istiqamətində məqsədyönlü işlər aparılır.

Vətən müharibəsinin ilk günlərindən kiberməkanda mümkün təxribatların və döyüş əməliyyatları ilə bağlı məlumatların sızmasının qarşısını almaq məqsədilə Azərbaycanın internet seqmentinin, həmçinin sosial şəbəkələr, messenjerlər və digər elektron kommunikasiya platformaları vasitəsilə aparılan məlumat mübadiləsinin təhlükəsizliyinin təmin olunması istiqamətində kompleks tədbirlər həyata keçirilmişdir.

İşğaldan azad olunmuş ərazilərdə müasir informasiya texnologiyalarına əsaslanan infrastrukturun yaradılması, "Ağıllı şəhər" və "Ağıllı kənd" konsepsiyalarının reallaşması regional sabitliyi və inkişafı şərtləndirən amillərdən biridir. Bu ərazilərdə dövlət və ictimai təhlükəsizliyin təmin olunması üçün mümkün terror-təxribat və digər nöqtələrin müəyyən edilməsi, çevik əks-tədbirlərin hazırlanması məqsədilə "big data", "cloud", "machine learning" texnologiyaları əsasında yaradılmış müvafiq həllərin tətbiqi nəzərdə tutulur.

Qlobal pandemiya şəraitində insanların, biznes dairələrinin, dövlət orqanlarının (qurumlarının) fəaliyyətinin əsas hissəsi kiberməkana keçmiş, müəssisə və təşkilatların bir qismi işçilərini məsafədən işə cəlb

etmişdir. Əksər hallarda bu keçid sürətlə baş vermiş və istifadə olunan texnologiyaların və proqram təminatının təhlükəsizlik baxımından qiymətləndirilməsi lazımi qaydada aparılmamışdır. Məsafədən iş üçün tətbiq olunmuş proqram təminatının müxtəlifliyini və çoxsaylı istehsalçılara məxsus olduğunu nəzərə alaraq, fərdi məlumatların, kommersiya sirrinin və digər qorunan informasiyanın sızması təhlükəsi ötən illərlə müqayisədə dəfələrlə artmışdır. Bununla

bağlı, qorunan informasiyanın mühafizəsi istiqamətində əlavə tədbirlərin həyata keçirilməsi zərurəti yaranmışdır.

Ümumiyyətlə, ölkədə kibercinayətlərlə mübarizə imkanlarının genişləndirilməsi üçün bir sıra mühüm hüquqi və təşkilati tədbirlər görülmüşdür. Informasiya təhlükəsizliyi, habelə kibertəhlükəsizlik üzrə hüquqi bazanın təkmilləşdirilməsi məqsədilə Azərbaycan Respublikası aidiyyəti beynəlxalq konvensiya və proqramlara qoşulmuş, milli qanunvericilik bazası inkişaf etdirilmişdir.

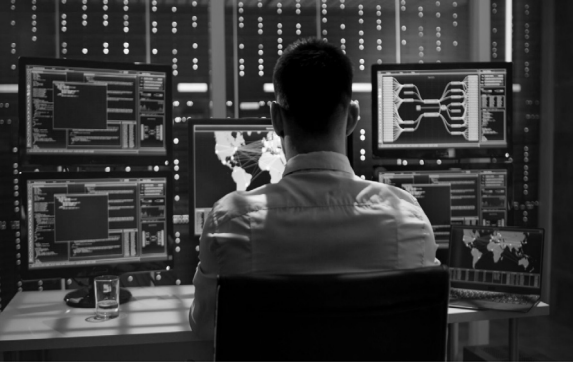
2001-ci il noyabrın 23-də Budapeşt şəhərində imzalanmış "Kibercinayətkarlıq haqqında" Konvensiyanın müvafiq bəyanatlarla və qeyd-şərtlərlə Azərbaycan Respublikasının 2009-cu il 30 sentyabr tarixli Qanunu ilə təsdiq edilməsi kibercinayətkarlıqla mübarizə sahəsində atılan mühüm addımlardan biridir. Həmin Konvensiyanın müddəalarından irəli gələrək, Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinə müvafiq dəyişikliklər edilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Rəqəmsal İnkişaf və Nəqliyyat Nazirliyində fəaliyyət göstərən standartlaşdırma üzrə "Informasiya-kommunikasiya texnologiyaları" Texniki Komitəsi (TK05) tərəfindən informasiya təhlükəsizliyi üzrə beynəlxalq standartların əsasında 18 identik milli standart hazırlanmış və müvafiq qaydada dövlət qeydiyyatına alınmışdır.

Azərbaycan Respublikasında informasiya təhlükəsizliyi sahəsindəki əsas vəzifələrin yerinə yetirilməsi, milli informasiya resurslarının qorunması və təhdidlərin qarşısının alınması və bu sahədə effektiv tədbirlərin gücləndirilməsi məqsədilə informasiya təhlükəsizliyi sahəsində fəaliyyətin təkmilləşdirilməsi tədbirləri "Informasiya təhlükəsizliyi sahəsində fəaliyyətin təkmilləşdirilməsi tədbirləri haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2012-ci il 26 sentyabr tarixli 708 nömrəli Fərmanı ilə müəyyən edilmişdir.

Bu Fərmanla informasiya təhlükəsizliyi məsələlərinə məsul olan qurumlar – Azərbaycan Respublikası Xüsusi Dövlət Mühafizə Xidmətinin Xüsusi Rabitə və İnformasiya Təhlükəsizliyi Dövlət Agentliyi və Azərbaycan Respublikasının Rəqəmsal İnkişaf və Nəqliyyat Nazirliyi yanında Elektron Təhlükəsizlik Mərkəzi yaradılmışdır. "Azərbaycan Respublikasının Rabitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyi yanında Elektron Təhlükəsizlik Mərkəzinin fəaliyyətinin təmin edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2013-cü il 5 mart tarixli 833 nömrəli Fərmanında dəyişiklik edilməsi barədə" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2018-ci il 19 sentyabr tarixli 276 nömrəli Fərmanı ilə qeyd olunan mərkəzə Xidmət statusu verilmişdir.

Ardı Səh. 13

Əvvəli-Səh-12

Bununla yanaşı, "Xüsusi dövlət mühafizəsi sahəsində idarəetmənin təkmilləşdirilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2020-ci il 16 mart tarixli 957 nömrəli Fərmanı ilə Azərbaycan Respublikası Xüsusi Dövlət Mühafizə Xidmətinin Xüsusi Rabitə və İnformasiya Təhlükəsizliyi Dövlət Agentliyinin bazasında müstəqil olaraq Azərbaycan Respublikasının Xüsusi Rabitə və İnformasiya Təhlükəsizliyi Dövlət Xidməti yaradılmışdır.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2014-cü il 2 aprel tarixli 359 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikasında informasiya cəmiyyətinin inkişafına dair 2014 – 2020-ci illər üçün Milli Strategiya"da müxtəlif sahələrin inkişafı kimi, informasiya təhlükəsizliyinin təmin edilməsi də öz əksini tapmışdır. Həmin Milli Strategiyanın əsas istiqamətlərindən biri olan "İnformasiya təhlükəsizliyinin təmin edilməsi"nin məqsədlərinə çatmaq üçün ölkənin milli informasiya məkanının və kritik infrastrukturunun, o cümlədən informasiya infrastrukturunun informasiya təhlükəsizliyini təmin edən sistemin inkişaf etdirilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Bundan irəli gələrək, global informasiya məkanında Azərbaycan Respublikasının milli maraqlarının qorunması, informasiya təhlükəsizliyi sisteminin inkişaf etdirilməsi və İKT-dən təhlükəsiz istifadə mədəniyyətinin yüksəldilməsi həlli vacib olan əsas məsələlərdən biri kimi müəyyən edilmişdir.

Ölkədə informasiya məkanının təhlükəsizliyinin təmin edilməsi, dövlət və cəmiyyət üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edən infrastruktur obyektlərinin informasiya sistemləri və ehtiyatlarının kiberhücumlardan qorunması, belə təhdidlərin qabaqlanması, qarşısının alınması və araşdırılması sahəsində fəaliyyət göstərən dövlət qurumlarının işinin əlaqələndirilməsini təmin etmək üçün Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2018-ci il 29 mart tarixli 3851 nömrəli Sərəncamı ilə İnformasiya Təhlükəsizliyi üzrə Koordinasiya Komissiyası yaradılmışdır.

Sürətlə qloballaşan dünyada milli informasiya məkanına təhdidlər də global xarakter daşıyır. Buna görə də kibertəhlükəsizliyin təminatının mühüm şərtlərindən biri beynəlxalq əməkdaşlığın mövcudluğudur.

Azərbaycan Respublikası informasiya təhlükəsizliyi və kibercinayətkarlıqla mübarizə məsələlərində beynəlxalq təşkilatlarla fəal qarşılıqlı əlaqə qurur və əməkdaşlıq edir. Həmçinin Azərbaycan Respublikası Dövlət Təhlükəsizliyi Xidməti tərəfindən "Kibercinayətkarlıq haqqında" Konvensiyaya uyğun olaraq, kiberməkanda törədilən cinayətlərin araşdırılması məqsədilə xarici həmkarlara təcili köməyin (verilənlərin mühafizəsi) təmin olunması ilə bağlı fəaliyyət həyata keçirilir.

Azərbaycan Respublikasının hərtərəfli inkişafı, dövlət idarəçiliyində, iqtisadi və sosial sahələrdə, insanların gündəlik tələbatlarının ödənilməsində informasiya texnologiyalarının və vasitələrinin geniş tətbiqi və əhəmiyyətinin artması təhlükəsizliyin təmin edilməsi baxımından bu sahədə mühafizə tədbirlərinin gücləndirilməsini zəruri edir. Bu məqsədlə beynəlxalq təcrübəyə əsaslanaraq, informasiya təhlükəsizliyi və kibertəhlükəsizlik üzrə dövlət siyasətinin prioritet istiqamətlərinin müəyyənəşdirilməsi, təhdidlərin və real şəraitin, o cümlədən problemlərin dəqiq, obyektiv, elmi baxımdan

düzgün təhlil olunması, qiymətləndirilməsi və informasiya təhlükəsizliyi sahəsində səmərəli fəaliyyətin təşkili Strategiyada öz əksini tapmışdır.

Milli informasiya təhlükəsizliyi və kibertəhlükəsizliyə təsir edən amillər GZİT (Güclü tərəflər, Zəif tərəflər, İmkanlar, Təhdidlər) analiz metoduna uyğun olaraq müəmmadi qiymətləndirilir. Bu amillər Strategiyada nəzərə alınmışdır və prioritet istiqamətlər, vəzifələr, müvafiq həll yolları, eləcə də kompleks tədbirlər planı müəyyənəşdirilmişdir.

Strategiyanın hazırlanması zamanı qabaqcıl beynəlxalq təcrübə, region və Avropa dövlətlərinin müvafiq strategiyaları araşdırılmış və ölkəmizdə tətbiqi baxımından təhlil edilmişdir.

Hazırda Avropa İttifaqına daxil olan 27 ölkənin, Beynəlxalq Telekomunikasiya İttifaqına üzv olan 193 ölkənin isə 108-nin müəyyən dövrləri əhatə edən informasiya təhlükəsizliyi və kibertəhlükəsizlik strategiyaları mövcuddur.

Beynəlxalq təşkilatların hesabatlarında ölkələrin kibertəhlükəsizlik üzrə reytinginə təsir edən əsas meyarlardan biri bu sahədə informasiya təhlükəsizliyi və ya kibertəhlükəsizlik strategiyasının olmasıdır.

Təhsildə kibertəhlükəsizliyin rolu və məsləhətlər

Texnologiyaların sürətlə inkişaf etdiyi müasir dövrdə informasiya texnologiyaları təhsil sahəsində də geniş tətbiq olunur. Elektron təhsil platformaları, onlayn dərslər, virtual siniflər və şəbəkə vasitəsilə əlaqə qurmaq təhsil prosesinin ayrılmaz hissəsinə çevrilib. Lakin bu imkanlar eyni zamanda yeni təhlükələri də özü ilə gətirir. Kibertəhlükəsizlik təhsil müəssisələri üçün prioritet məsələlərdən birinə çevrilib. Bu məqalədə təhsildə kibertəhlükəsizliyin rolu və təhsil işçiləri üçün əsas məsləhətlər araşdırılacaq.

Kibertəhlükəsizliyin təhsildəki əhəmiyyəti

Təhsil müəssisələri hər gün çoxsaylı məlumatlarla işləyir: tələbə məlumatları, akademik qeydlər, maliyyə məlumatları və s. Bu məlumatlar kiberhücumların əsas hədəflərindəndir. Məlumatların oğurlanması, sistemlərə zərərli proqramların yerləşdirilməsi və şəbəkə hücumları təhsil prosesini pozmaqla yanaşı, həm tələbələrin, həm də müəllimlərin şəxsi məlumatlarının təhlükə altına düşməsinə səbəb ola bilər.

Kibertəhlükəsizlik tədbirləri təhsil müəssisələrində məlumatların qorunması, təhlükəsiz şəbəkə əlaqələrinin təmin edilməsi

Kibertəhlükəsizlik məsələləri niyə aktual hala gəlib?

və təhsil prosesinin fasiləsiz davam etdirilməsi üçün zəruridir. Bundan əlavə, təhsil işçiləri üçün kibertəhlükəsizlik məsələləri ilə bağlı məlumatlandırma və təlimlər keçirilməsi də vacibdir.

Təhsil işçiləri üçün kibertəhlükəsizlik məsləhətləri

1. Şifrələrin mühafizəsi:
 - Güclü və mürəkkəb şifrələrdən istifadə edin. Şifrələriniz ən azı 8 simvoldan ibarət olmalı, böyük və kiçik hərflər, rəqəmlər və xüsusi simvollar ehtiva etməlidir.
 - Şifrələri müntəzəm olaraq dəyişdirin və eyni şifrəni fərqli hesablarda tətbiq etməyin.
 - İki mərhələli identifikasiya sistemindən istifadə edin. Bu, hesablarınızın təhlükəsizliyini əhəmiyyətli dərəcədə artırır.
2. Şəxsi məlumatların qorunması:
 - Tələbə və müəllim məlumatlarını qorumaq üçün məlumatların şifrələnmiş şəkildə saxlanılmasına diqqət yetirin.
 - Şəxsi məlumatları üçüncü şəxslərlə paylaşmayın və sosial şəbəkələrdə həssas məlumatların yayılmasının qarşısını alın.
3. Zərərli proqramlardan qorunma:
 - Kompüterlər və mobil cihazlar üçün etibarlı antivirus proqramları quraşdırın və onları müntəzəm olaraq yeniləyin.
 - Şübhəli e-poçtlar, linklər və faylları açmadan əvvəl yoxlayın. Phishing (fırıldaçılıq) hücumlarına qarşı diqqətli olun.
4. Şəbəkə təhlükəsizliyi:
 - Təhsil müəssisələrində istifadə olunan şəbəkələrin təhlükəsizliyini təmin edin. Wi-Fi şəbəkələri üçün güclü şifrələr tətbiq edin və ictimai şəbəkələrdən istifadə edərkən VPN (Virtual Private Network) istifadə edin.
 - Şəbəkə avadanlıqlarını müntəzəm olaraq yeniləyin və təhlükəsizlik yamalarını tətbiq edin.
5. Təlim və məlumatlandırma:
 - Təhsil işçiləri və tələbələr üçün kibertəhlükəsizlik mövzusunda təlimlər və seminarlar təşkil edin. Bu təlimlər onların kibertəhlükələr haqqında məlumatlandırılmasına və təhlükəsizlik tədbirlərini düzgün tətbiq etməsinə kömək edəcək.
 - Kibertəhlükəsizlik siyasətlərini müəyyənəşdirin və bütün işçilərə bu siyasətlər haqqında məlumat verin.
6. Məlumatların müntəzəm nüsxələnməsi:
 - Mühüm məlumatları müntəzəm olaraq nüsxələyin. Bu, məlumatların itirilməsi və ya zərərli proqramlar tərəfindən şifrələnməsi halında onların bərpasını asanlaşdıracaq.
 - Nüsxələnmiş məlumatların təhlükəsiz yerdə saxlanılmasını təmin edin.
7. Təhlükəsizlik tədbirlərinin monitorinqi:
 - Təhsil müəssisələrində kibertəhlükəsizlik tədbirlərinin effektivliyini müntəzəm olaraq yoxlayın. Şəbəkə hərəkətlərini monitorinq edin və şübhəli fəaliyyətlərə dərhal müdaxilə edin.
 - Kibertəhlükəsizlik mütəxəssisləri ilə əməkdaşlıq edərək müəssisənizin təhlükəsizlik sistemlərini daim yeniləyin.

Kibertəhlükəsizlik təhsil sahəsində yalnız texniki məsələ deyil, həm də təhsil prosesinin davamlılığı və təhlükəsizliyi üçün əsas şərtlərdən biridir. Təhsil işçiləri kibertəhlükələrə qarşı məlumatlı olmalı və təhlükəsizlik tədbirlərini düzgün tətbiq etməlidir. Güclü şifrələrdən istifadə, məlumatların qorunması, təlimlər keçirilməsi və şəbəkə təhlükəsizliyinin təmin edilməsi kimi tədbir-

lər təhsil müəssisələrini kiberhücumlardan qoruyacaq və təhsil prosesinin təhlükəsiz davam etdirilməsinə şərait yaradacaq.

Kibertəhlükəsizlik tədbirləri yalnız texniki məsələ deyil, həm də mədəniyyət və davranış məsələsidir. Təhsil işçiləri və tələbələr üçün kibertəhlükəsizlik mədəniyyətinin yayılması gələcəkdə daha təhlükəsiz və effektiv təhsil mühitinin yaradılmasına kömək edəcək.

SİA mövzu ilə bağlı Kibertəhlükəsizlik üzrə mütəxəssis Fərid Əmirovun fikirlərini

öyrənib.

Kibertəhlükəsizlik üzrə mütəxəssis Fərid Əmirov: "Gələn, süni intellektin (Sİ) kibertəhlükəsizlik sahəsində necə faydalı və riskli ola biləcəyini sadə dildə izah edək.

Süni intellektin faydaları:

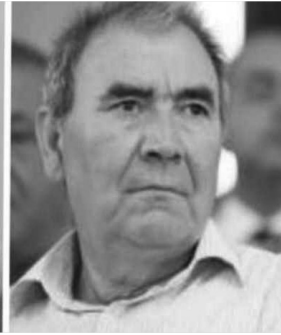
1. Hücumları tez tapır:
 - Sİ şəbəkədə və ya kompüterdə baş verən qərribə halları tez görüb xəbər verə bilər.
2. Yeni virusları tanıya bilər:
 - Ənənəvi antiviruslar yalnız tanınmış virusları tanıyır. Sİ isə əvvəldən görünməmiş zərərli proqramları da tapa bilər.
3. Avtomatik müdaxilə edir:
 - Hücum zamanı insan gözləmədən Sİ özü tədbir görə bilər – məsələn, hücum gələn kompüterə şəbəkədən ayırır.
4. Daxili təhlükələri tapır:
 - İşçilərdən və ya istifadəçilərdən gələn təhlükəli davranışları izləyib xəbərdarlıq edə bilər.
5. Saxta e-poçtları ayırd edir:
 - Sİ phishing (aldadıcı) e-poçtları analiz edib tanıya bilər.
- Süni intellektin yaratdığı risklər:
 1. Hakerlər də istifadə edir:
 - Pis niyyətli şəxslər də Sİ-dən istifadə edib daha ağıllı hücumlar hazırlaya bilərlər.
 2. Yanlış siqnallar verə bilər:
 - Bəzən Sİ səhvən normal fəaliyyəti təhlükə kimi görə və ya əsl təhlükəni görməyə bilər.
 3. Qərarı niyə verdiyini izah etmir:
 - Bəzən Sİ-nin niyə belə qərar verdiyini anlamaq çətin olur.
 4. Özü hücum hədəfi ola bilər:
 - Əgər Sİ sistemi pozulsa, onun üstünlükləri düşmənin əlinə keçə bilər.
 5. Məlumat toplama problemi:
 - Sİ şəxsi məlumatlarla işlədiyinə görə gizlilik və hüquq baxımından risklər yarana bilər.

Süni intellekt kibertəhlükəsizlikdə çox faydalıdır, amma diqqətlə istifadə olunmalıdır. Doğru qurulmazsa, özü də təhlükə yarada bilər. Əsas odur ki, həm faydaları, həm də riskləri nəzərə alınıb düzgün şəkildə tətbiq edilsin".

Söylü Ağazadə

Əli Kərimli Mark Zukerberqin ştatlı işçisinə çevrilib

Bu gün Azərbaycanın güclənməsindən, azad və demokratik dövlətə cevrilməsindən dostlar sevinir, düşmənlər isə qəm-qüssəyə qərq olurlar. İkincilər paxıllıq hisslərini Azərbaycana qarşı yamanlıq etməklə nümayiş etdirirlər. Bəzən onların sıralarına "sapı özümüzdən olan baltalar" da qoşulurlar. Xüsusilə də dövlətimizə qarşı şər və böhtan xarakterli açıqlamalar səsləndirənlərə xaricdəki antimillə məxluqlar, eləcə də müxtəlif anti-Azərbaycan dairələrdən maliyyə yardımları alan dağıdıcı müxalif ünsürlərdə qoşulurlar. Nə zaman sosial şəbəkələrə baxsa, orada Əli Kərimlinin, Cəmil Həsənlinin, Fuad Qəhrəmanlının, Gültəkin Hacıbəylinin, Arif Hacılinin, İsa Qəmbərin və xaricdəki antimillə şəbəkənin üzvlərinin Azərbaycan insanları ilə bağlı böhtanlar səsləndirdiklərini, yalanlar ifadə etdiklərini görmək olar.

Bu da haqlı olaraq Azərbaycan cəmiyyətində ictimai narazılıqlar yaradır. İnsanlar dövlətə şər atan, əhalinin heysiyyətinə toxunan statuslar paylaşan, videolar yayımlayan dağıdıcı müxalif məxluqların cəzalandırılmasını istəyirlər. Bunu Azərbaycanın hüquq-mühafizə orqanlarına ünvanlanan minlərlə məktublar da təsdiq edir. Hər kəs Əli Kərimlinin, Cəmil Həsənlinin, Fuad Qəhrəmanlının, Gültəkin Hacıbəylinin, Arif Hacılinin, İsa Qəmbərin və xaricdəki antimillə şəbəkənin üzvlərinin qanunlar çərçivəsində cəzalandırılmasını istəyir. Təəssüf ki, Azərbaycan dövlətinin həddindən artıq xeyirxahlığı, qanunların humanist olması təxribatçı ünsürlərin əhalinin tələbinə uyğun şəkildə cəzalandırılmasına, ən azı tənbeh olunmalarına imkan vermir. Bundan sui-istifadə edən təxribatçı ünsürlər bəd eməllərini davamlı şəkildə təkrarlayırlar.

Əli Kərimlinin dəstəsi bir həftə ərzində sosial şəbəkələrdə 11 min 324 status və video paylaşdı

Səthi araşdırmalarım əsasında deyə bilərəm ki, AXCP sədri Əli Kərimli və onun ətrafında olan trol dəstəsi cəmi bir həftə ərzində sosial şəbəkələrdə 11 min 324 status və videolar paylaşdı. Həmin statusların və videoların 123-ü Əli Kərimliyə məxsusdur. Bu faktın özü təsdiq edir ki, Əli Kərimli facebookun yaradıcısı və sahibi Mark Zukerberqin ştatlı işçisidir. Ona Mark Zukerberq tərəfindən ödənilən aylıq maaşının nə qədər olduğunu deqiqləşdirməyə çalışsam da, buna nail ola bilmədim. Özünü Əli Kərimlinin köməkçisi adlandıran Həsən adlı cəbhəçi bizim telefon zəngimizə və sualımıza cavab olaraq "Əli Kərimli yazdığı statuslara və sosial şəbəkələrdə paylaşılan müsahibələrinə görə, aylıq zəhmət haqqı almır" deyər telefonu qapadı. Lakin inandırıcı deyil ki, bütün gününü sosial şəbəkələrdə keçirən və hər cür statuslar, videolar paylaşsın, qarşılığında

zəhmət haqqı almayan? Elə isə Ə.Kərimliyə və ətrafında olan trollara nə düşüb ki, Mark Zukerberqin biznesinin daha da inkişaf etdirilməsinə xidmət edən fəaliyyətlə məşğul olasan? Bu sualın dəqiq cavabını oxucularımızın ixtiyarına buraxıram.

Əli Kərimlinin trolları narazılıqlarını bürzə verirlər

Son günlər yaşanan hadisələr, xüsusilə də Milli Şuranın həbsdə olan üzvü Tofiq Yaqublunun vəkil vasitəsi ilə Əli Kərimlinin fəaliyyətini tənqid etməsinə əks etdirən məktub çatdırılması, dağıdıcı müxalif düşərgədə ciddi söz-söhbətlərə səbəb olub. Onsuz da Əli Kərimlidən narazı olan, lakin səslərini çıxarmaqla partiyadan xaric edilə biləcəkləri qorxusundan susmağa üstünlük verən cəbhəçilər, T.Yaqublunu məktubundan sonra etirazlarını açıq şəkildə bildirməyə başlayıblar. Bu isə dağıdıcı müxalif baş bilənlərlə trollar arasında ciddi qarşıdurmanın yaşandığını göstərir. Hətta deyilənlərə və yazılanlara görə, bəzi cəbhəçilər Ə.Kərimli ilə siyasi yol getməyin mümkün olmadığını bəyan edərək, partiyadan istefa verməyə hazırlanırlar. Vəziyyətin gərginliyini dərinləşdirən amillərdən bir də, Ə.Kərimlinin Fuad Qəhrəmanlı vasitəsi ilə sosial şəbəkələrdə qara-qura işlər həyata keçirən trolların maaşlarını verməmələridir. Çimnaz adlı AXCP trol şəbəkəsinin üzvü paylaşdığı statusun da üstüörtülü şəkildə qeyd edib ki, partiyanın maraqlarına uyğun çalışdığı halda aylıq maaşını ala bilmir. Mahir Məmmədşad adlı cəbhəçi isə narazılığını açıq forma da ifadə edib: "Şəxsi mesencerimə gələn tapşırıqları vicdanla yerinə yetirmişəm. Ancaq Fuad bəy bizə çatmalı olan qonorarımızı gecikdirir, Əli bəy isə bizimlə görüşməyi özünə siğışdirmir. Bizə göstərilən hörmətsizliyə dözmək istəyin də deyilik".

AXCP -də tapşırıqlar icra edən trolların narazılıqları onu deməyə əsas verir ki, Əli Kərimlinin başı dərddədir. Onun xaricdəki

maliyyə yardımları ayıran təşkilatlarla ciddi problemləri yaranıb. Lakin tam şəkil də demək olmaz ki, Avropanın və ABŞ-ın qaranlıq maliyyə qaynaqları Əli Kərimlidən tamamilə imtina ediblər. Sadəcə ABŞ-ın yeni hakimiyyəti maliyyə yardımlarının ayrılması məsələsində müəyyən qadağalar tətbiq

ediblər. Bu isə Azərbaycanın dağıdıcı müxalifətinin maliyyə imkanlarına ciddi problemlər yaradıb.

Cəmil Həsənlili USAİD-lə əlaqələrini gizlətmir

Hər kəs aydındır ki, Azərbaycanın dağıdıcı müxalifəti ABŞ-ın və Avropanın bir sıra təşkilatlarından maliyyə yardımları alırlar. Bununla bağlı dəfələrlə mətbuat yazılar dərc edib, istintaq araşdırması ilə həbs edilənlər olub. Bəzi hallarda Ə.Kərimli və C.Həsənlili USAİD-lə, eləcə də SOROS Fondu ilə əməkdaşlıq əlaqələrini gizlətməyiblər. Yeni əlaqələrini gizlətməyə zərurət görməyiblər. Bu da cəmiyyətin onların kiminlə və hansı forma da əlaqələr qurduqlarını bilmələri ilə bağlıdır. "Milli Şura"nın sədri Cəmil Həsənlinin müsahibələrinin birində "hər ay Soros fondundan 200 ABŞ dollar məvacib almışam" deyər bildirməsi münasibətlərin açıq formada qurulduğunu göstərir. Söz yox ki, C. Soros nə dəli, nə də ki gic deyil. Deyilənə görə, qırmızı turp kimidir, yerə vursan yer dağılır. Bu baxımdan pullarını mənasız yerə Əli Kərimli, Cəmil Həsənlili kimilərə paylamaz. Deməli səbəb var: "əl əli yuyar, əl də üzü yuyar" məsələsinə uyğun olaraq hər iki tərəf bir-birindən mənfəət əldə etməyə çalışırlar. Sorosun məkrli niyyəti Azərbaycanda gərginlik yaratmaqdır. Dağıdıcı müxaliflərin isə istəkləri pul qazanmaqdır. Tərəflərin əməkdaşlığı da bir-birinin maraqlarını təmin etməyə hesablanıb. Lakin "sən saydığını say gör, Tramp nə sayır". D. Tramp prezidentlik səlahiyyətlərinin icrasına başlığı ilk günlərdə bir əmrə C.Sorosu yurdsuz, Ə.Kərimli və C. Həsənlili kimləri sosial şəbəkələrdə verilən tapşırıqları statuslar şəkilində paylaşan trolların yanında üzqara qoydu. Bundan sonrakı vəziyyətin necə olacağını isə zaman göstərəcək. Ancaq yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi inandırıcı deyil ki, USAİD və SOROS kimi Fondların rəhbərləri uzun illər sədaqətlə onlara xidmət edən Əli Kərimli, Cəmil Həsənlili və digərlərindən imtina etsinlər.

İLHAM ƏLİYEV

“Yay aylarının yaxınlaşması ilə qida zəhərlənmələri halları da artmağa başlayır. Hazır döner məhsulları əgər sanitariya normalara uyğun hazırlanmazsa və saxlanma temperaturu qorunmazsa, qısa zamanda təhlükəli bakteriyaların çoxalması üçün ideal mühitə çevrilə bilər”. Bu sözləri SİA-ya açıqlamasında təhlükəsiz qida tədqiqatçısı Asim Vəliyev deyib.

EKSPERT DANIŞDI

Havalar isindikcə çöldə və ya zəif soyuducu ilə saxlanılan döner məhsulları maksimum 2 saatdan artıq qaldıqda təhlükəli səviyyədə mikroorqanizmlərin inkişafına şərait yaradır. Əgər döner cihazda uzun müddət eyni vəziyyətdə fırlanmadan qalır, bu məhsulun təzə

“Döner satılan yerin ümumi görünüşü çox şey deyir”

Asim Vəliyev sözlərinə belə davam edib: “Döner alarkən diqqət etməli olduğumuz məqamlar var. Döner satılan yerin ümumi görünüşü çox şey deyir. Çirkli döşəməsi, tozlu səthləri, açıqda qalan məhsulları və natəmiz geyimdə olan işçiləri olan məkandan qəti şəkildə döner alınmamalıdır. Satıcıların əllərində əlcək, başlarında papaq, geyimlərində xüsusi iş geyimi olmalıdır.

Təzə döner əti tünd qırmızı və ya açıq qəhvəyi rəngdə olur. Əgər ət çox tünd və ya qeyri-təbii rəngə malikdirsə, onun bir neçə dəfə dondurulub əritmə prosesi keçirmə ehtimalı var. Bu isə mikrobioloji risklər yaradır. Ətdən turş, kəskin və ya acımtılıq iy gəlirsə, bu artıq onun xarab olduğunu göstəricisidir.

Döner alarkən diqqət yetirilməli əsas məqam ətin daxilə qədər yaxşı bişməsidir. Təkcə üzəri qızarmış, içi isə yarımış dönerlər salmonella, kampilobakter və E.coli kimi bakteriyalarla yoluxa bilər. Bu bakteriyalar ishal, qusma, yüksək temperatur, bəzən isə həyatı təhlükə ilə nəticələnən infeksiyalar törədir.

olmadığını göstərir. Həmçinin, səhər qalan dönerin təkrar qızdırılıb satışa çıxarılması çox təhlükəlidir.

Dönerlə birlikdə təqdim olunan souslar (mayonez, ketchup və ya qatıq əsaslı qarışıqlar) ən sürətli xarab olan qida komponentlərindəndir. Onların ev şəraitində və ya düzgün soyuducu olmadan saxlanması qısa zamanda toksinlərə səbəb ola bilər. Sousun qoxusu, rəngi və dadı dəyişibsə, heç bir halda döner alarkən işlənmiş ətin və ya yağın yığışdırılıb-yığışdırılmadığını müşahidə etsək yaxşı olar. Tərəvəzlər (pomidor, kələm, göyərti) soyuducuda saxlanılmalı, təmiz suda yuyulmalıdır. Satıcı ilə ünsiyyətdə, onun gigiyena qaydalarına əməl edib-etmədiyini müşahidə etmək vacibdir.

Qida zəhərlənmələrinin qarşısını almağın əsas yolu şüurlu seçim, gigiyenik müşahidə və şəxsi təhlükəsizlik qaydalarına əməl etməkdir. Döner kimi sürətli hazırlanan, lakin çox həssas olan məhsullarda bir neçə saatlıq məsuliyyətsizlik belə bütün orqanizmə zərər verə bilər”.

Ayşan Vəli

Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkişafı Agentliyi

Yazı Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkişafı Agentliyinin maliyyə dəstəyi ilə “insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi, vətəndaşların hüquqi, siyasi mədəniyyət səviyyəsinin yüksəldilməsi, sosial və siyasi fəallığının artırılması” istiqaməti çərçivəsində hazırlanıb.

Ədəbin yeri, ərkanın zamanı: etiket qaydaları

Əgər cəmiyyətdə kollektiv şəkildə yaşayırıqsa bir-birimizə hörmət etməli, birgəyaşayış haqqında qaydalara əməl etməliyik. Bəlli etiket qaydaları var ki, ona əməl etmək hər vətəndaşın borcudur. Ümumiyyətlə, etiket qaydaları təməl olaraq ailədə öyrənilsə də, bəzi hallarda internetdən, insanları müşahidə etməklə, soruşmaqla, oxumaqla da mənimsənilə bilər. Yəni, ədəb qaydalarını öyrənməklə və tətbiq etməklə həm öz mədəni davranışımızı qorumuş, həm də cəmiyyətin nizamını qorumağa yardımçı oluruq. Etikət və ədəb qaydalarına riayət etmək, həyatın hər anında başqalarında müsbət fikir formalaşdırır və daha ciddi qəbul edilir.

Texnologiya nə qədər inkişaf edisə etsin, hər gün virtual ünsiyyət vasitələri təkmilləşsin, yenə də real ünsiyyətin verdiyi enerjini və səmimiyyəti heç nə əvəz eləmir. Bunun səbəbi isə virtual ünsiyyətdən fərqli olaraq real ünsiyyətin yalnız sözlərlə deyil, bədən dilinin köməyi ilə baş verməsidir. Çünki bəzən ünsiyyət zamanı tərəf müqabilimizin nə dediyini, nəyi demədiyini hərəkətləri və enerjisi sayəsində anlayırıq. Söhbət zamanı etiket qaydalarına əməl etməsi, nəzakətli və ya narahat olması məhz hərəkətləri ilə anlaşılır.

Üz-üzə ünsiyyətdə ən vacib etiket nitqimizi düzgün təşkil etməkdir. Nə tez-tez, nə də yavaş-yavaş danışılmalıdır. Danışiq sürətimizin normal olmasına və sözlərimizin tələffüz zamanı ağızımızdan düzgün çıxmasına diqqət

yetirməyimiz bizim maraqlı həmsöhbət olmağımızla yanaşı, həm də, qarşı tərəfə dəyər verdiyimizin sübutudur. Həmçinin həmsöhbətimizlə ünsiyyət zamanı geyim və oturma tərzimiz də bizim ədəb normalarına nə qədər əməl etdiyimizin göstəricisidir.

Məşhur bir misal var, insan geyiminə görə qarşılır, danışığına görə yola salınır. Bu, eynilə dediyimiz vəziyyətdir. Geyimimiz bizim şəxsiyyət vəsiqəmizdir, o bizim ruhən və mənən necə insan olmağımız haqqında qarşı tərəfə mesaj verir. Kollektiv yaşayış qaydalarına əməl etməyin bir yolu da məhz geyim ilə əlaqədardır. Bizim azadlığımız başqasının azadlığının başladığı yerdə bitir, ona görə də geyimimiz, danışığımız başqalarını narahat etməyəcək tərzdə olmalıdır.

İctimai yerlərdə nəzakət ən çox axtardığımız etiket qaydasıdır. Nəqliyyatda öz yerini başqasına vermək, yolda keçid üstünlüyünü digərinə ötürmək, səkidə gedərkən başqalarına mane olmamaq, piyadalara qarşı sürücü kimi diqqətli olmaq, köməyə ehtiyacı olana yardım etmək bizdən heç nə əskiltməz, əksinə ədəb qaydalarına əməl etməyimizə kömək edir. Başqasının telefonuna boylanmaq, mesajlarını oxumaq, böyüklərin ayaqüstə durduğu yerdə oturmaq ədəbli insanın işi deyil.

Biz təşəkkür etməyi bacarmırıq. Təəssüf ki, bu, belədir. Bizə yer verənə, yol verənə, kömək edənə minnətlə, onun borcu imiş kimi baxırıq. Təşəkkür etmək bizi alçaltmaz. əksinə, təşəkkür bacaran insanlar müdrik insandır. Biz üzr istəməyi də bacarmırıq. Səhvini qəbul etmək böyüklükdür və təəssüf ki, bu böyüklüyü göstərə biləcək cəsarətdə çox az adam var.

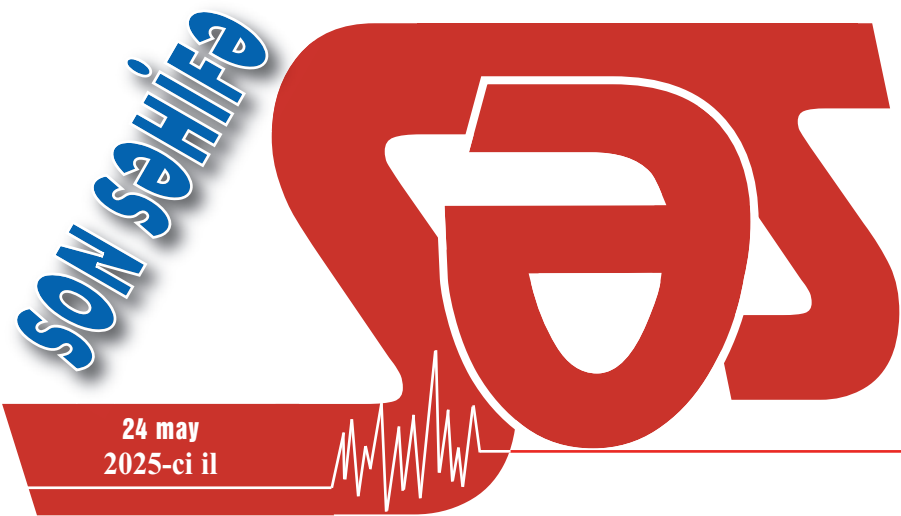
Etiket qaydaları sosial həyatda müxtəlif vəziyyətlərdə riayət edilməli olan müfəssəl qaydalardır. Bu

qaydalar həyatı asanlaşdırmağa və münasibətləri tənzimləməyə kömək edir. Yaşadığımız cəmiyyət hamımızdır və biz harada və necə davranmalı olduğumuzu bəlli qaydalarla öyrənirik. Doğrudur, bir çox etiket qaydalarına əməl etməyə görə heç bir hüquqi cəza və hüquqi öhdəlik yoxdur. Siz avtobus ya metroda öz yerinizi daha yaşlı və ya uşaqlı sərnəşinə verməyə də bilərsiniz, bunun üçün sizə qanunla heç bir öhdəlik düşmür. Lakin etiket qaydalarına görə daha yaşlı sərnəşin, uşaqlı qadın ayaqüstə çətinlik çəkirsə və siz daha gənc və enerjili olaraq otursunuzsa doğru davranmırsınız. Bir çox hallarda cəmiyyətin bu cür hallarda göstərdiyi stiqa qanundan daha ağır olur. Unutmayın, etiket qaydalarına riayət etmək başqalarına hörmət etməkdir.

İctimai yerlərdə öskürərkən, asqırarkən ağzını bağlamayanlar, ucadan telefonla danışanlar, ən yüksək həddə musiqiyə qulaq asanlar, övladını səkinin kənarına çəkib tualet işini həll edənlər, küçədə dondurma yalayanlar, tum yeyib qabığını qarşıdan gələnin üzünə tüpürənlər, içdiyi suyun qutusunu yola atanlar etiket qaydalarına əməl edərsə yaşadığımız cəmiyyət daha mədəni bir cəmiyyət olmazmı?

Harada olmağından asılı olmayaraq bütün insanlar hörmətə layiqdirlər. Başqalarına hörmət göstərməklə öz mədəniyyətimizi nümayiş etdiririk əslində. “Zəhmət olmasa”, “təşəkkür edirəm”, “çox sağ olun”, “minnətdaram” kimi sözlərin sehrli olduğuna inanırıq, ən pis əhvalda olan insan belə ona sözlərlə göstərdiyiniz diqqətə görə sevinəcək. Beləliklə, həm öz mədəniyyətinizi qorumuş olacaqsınız, həm də qarşıdakına nə qədər dəyər verdiyinizi göstərəcəksiniz.

Lalə Mehralı

Uşaqlarda əlavə qidalanmaya nə vaxt başlanmalıdır?

“Körpənin sağlam və balanslı inkişafı üçün həyatın ilk ayları çox önəmlidir. Bu dövrdə ana südü, tərkibi ilə körpənin bütün ehtiyaclarını ödəyən, təbii və ən uyğun qida hesab olunur”. Bu sözləri SİA-ya açıqlamasında həkim pediatri Səbinə Məmmədova deyib.

Səbinə Məmmədova sözlərinə belə davam edib: “Araşdırmalar göstərir ki, yalnız ana südü ilə qidalanan körpələrin həm immuniteti güclü olur, həm də inkişafı daha sağlam şəkildə gedir.

Əlavə qidalanma nədir?

Əlavə qidalanma – körpəyə ana südünə əlavə olaraq verilən digər maye və bərk qidalardır. Bu mərhələyə keçid, körpənin inkişafına uyğun şəkildə, onun böyümə və enerji ehtiyaclarını qarşılamaq məqsədilə həyata keçirilir.

Əlavə qidalanmaya nə vaxt başlanmalıdır?

Əlavə qidalanma tam 6-cı aydan etibarən başlayır. Bu dövrdə körpənin orqanizmi artıq ana südü ilə yanaşı başqa qidaları qəbul etməyə hazır olur.

Əlavə qidalanmaya başlamadan əvvəl aşağıdakı əlamətlər müşahidə olunmalıdır:

Körpə başını dik saxlaya bilir;

Oturmağa başlayır və dayanıqlıdır;

Yeməyə maraq göstərir, böyüklərin yeməyinə baxır;

Əli ilə eşyaları ağzına aparır;

Yeməyi itələmə refleksi zəifləyib və udma bacarığı formalaşıb.

Erkən əlavə qidalanmanın təhlükələri
Əlavə qidalanmaya 6 aydan əvvəl başlamaq bəzi mənfi təsirlərə səbəb ola bilər:

1. Bağırsaq pozuntuları və həzm problemi

Körpələrin həzm sistemi ilk aylarda yalnız ana südünə uyğun şəkildə inkişaf edir. Erkən verilən qidalar bu sistemə yük salaraq ishal, qəbizlik və qaz problemi yarada bilər.

2. Allergik reaksiyalar

Körpənin immun sistemi hələ tam formalaşmadığı üçün erkən təqdim olunan bəzi qidalar (yumurta, balıq, süd məhsulları və s.) allergiyaya səbəb ola bilər.

3. Qidalanma pozğunluğu və iştahsızlıq
Qidaya vaxtsız başlama körpənin qida qəbulunda mənfi təcrübə yaşamasına səbəb ola bilər. Bu isə sonradan iştahsızlıq və yeməkdən imtina ilə nəticələne bilər.

4. Dəmir çatışmazlığı

Əlavə qidaların düzgün seçilməməsi və

PEDIATR DANIŞDI

erkən verilməsi dəmirin orqanizmə mənimsənilməsinə azalda bilər. Bu da anemiya riskini artırır.

5. Ana südü ilə qidalanmanın azalması

Əlavə qidaya erkən başlandıqda körpənin ana südünə olan tələbatı azala bilər. Bu da ana südü ifrazının azalmasına gətirib çıxarar.

Əlavə qidaya keçiddə hansı məhsullardan başlamaq lazımdır?

Əlavə qidaya keçid zamanı ilk mərhələdə aşağı allergik riskə malik, yüngül və tərkibi zəngin qidalar seçilməlidir:

Tək tərkibli pürelər (məsələn, balqabaq, kartof, kök);

Süd yox, ana südü və ya su ilə hazırlanmış düyü, qarabaşaq sıyığı;

Alma, armud püresi (çiy deyil, buxarda bişirilmiş);

Kiçik miqdarda bişmiş yumurta sarısı (8 aydan sonra);

Tədricən artırılanət püreləri və kəsmik (8-9 aydan sonra).

Qida allergiyası riskini azaltmaq üçün yeni bir qida verildə 3 gün qaydasına əməl olunmalı – yəni 3 gün ərzində yalnız bir yeni məhsul əlavə edilməlidir.

Nəticə

Əlavə qidalanma körpənin fiziki və zehni inkişafında vacib mərhələdir. Ancaq bu keçid düzgün zamanda və düzgün üsullarla aparılmalıdır. Erkən başlanan əlavə qida körpənin sağlamlığı üçün zərərli ola bilər. Körpənin yaşına və inkişafına uyğun şəkildə, tədricən və nəzarətli qidalanma sağlam gələcəyin əsasını qoyur”.

Ayşən Vəli

“SƏS” qəzetinə abunə kampaniyası davam edir!

«SƏS» QƏZETİNƏ
ABUNƏ OLMAQ İSTƏYƏNLƏR
AŞAĞIDAKI YAYIM
ŞİRKƏTLƏRİ İLƏ ƏLAQƏ
SAXLAYA BİLƏRLƏR

1. Azərpoçt Poçtdaşıma Mərkəzi – 0125984955, 0552004544
2. Azərmətbuat Yayım MMC – 0124411991, 0124404694
3. Səma Mətbuat Yayım – 0125940252, 0503336969
4. Pressainform MMC – 0125115191, 0504560835, 0553156002
5. Qaya Mətbuat yayım – 0125667780, 0502352343
6. Ziya LTD – 0124977696, 0503067744

1 nüsxə 1 aylığı 13.20 AZN

6 aylıq 79.20 AZN

1 illik 158.40 AZN

ABUNƏÇİLƏRİMİZİN
XİDMƏTİNDƏYİK
Müraciət, şikayət, yazı,
təbrik və başsağlıqlarınızı
dərc etməyə hazırıq!

İmtahana gizli telefon keçirilməsinə görə növbəti dəfə xəbərdarlıq

İmtahana gizli telefon keçirilməsinə görə növbəti dəfə xəbərdarlıq edilib. SİA xəbər verir ki, bunu Dövlət İmtahan Mərkəzi (DİM) İdarə Heyətinin sədri Məleykə Abbaszadə ali təhsil müəssisələrinə qəbul imtahanlarının başlanması ilə əlaqədar keçirilən mətbuat konfransında deyib. O bildirib ki, qayda pozuntularına yol verən şəxslərin bütün nəticələri ləğv olunur və onlar ali və ya orta ixtisas təhsili müəssisələrinin müsabiqəsində iştirak etmək şanslarını itirirlər:

“Yeni qayda pozuntusuna yol verənlər qəbul imtahanlarının ikinci cəhdinə də buraxılmırlar, həmçinin onlar birinci mərhələnin (buraxılış imtahanının) nəticəsinə əsasən V ixtisas qrupunun müsabiqəsində iştirak hüququnu itirirlər”.

“Xaçmaz Nəqiyyat” ASC-nin səhmdarlarının nəzərinə!

15 iyul 2025-ci il saat 11.00-da Xaçmaz şəhəri A.Məmmədov küçəsi 3 ünvanında “Xaçmaz Nəqiyyat” ASC-nin səhmdarlarının növbəti ümumi yığıncağı keçiriləcəkdir.

Ümumi yığıncağın gündəliyi:

1.ASC-nin 2024-cü il üçün illik(maliyyə)hesabatının müzakirəsi və təsdiqi.

2. ASC-nin Nizamnaməsinin yeni redaksiyada müzakirəsi və təsdiqi.

3. Təşkilati məsələ

1)ASC-nin direktorlar şurasının (Müşahidə şurası)üzvlərinin və sədrinin seçilməsi.

2)İdarə heyətinin üzvlərinin və sədrinin seçilməsi.

3)Müfəttişin seçilməsi.

4. ASC-nin əmlakının müəyyən hissəsinin satılması.

5. Digər məsələlər.

Səhmdarlar Ümumi yığıncağın gündəliyi üzrə materiallarla iş günləri saat 10.00-dan 13.00-dək ASC-nin İdarə Heyətinin Sədri ilə əlaqə saxlamaqla tanış ola bilərlər.

Əlaqə telefonu 055-836-15-57
İdarə Heyətinin Sədri.

Baş redaktor: Bəhruz Quliyev

Ünvanımız:
Bakı şəhəri,
Üzeyir Hacıbəyli
küçəsi, 66.

Şəhadətnamə:№ 022492
<http://www.ses-news.az>
<http://www.sesqazeti.az>
E-mail: ses@sia.az

“ƏLİNCƏ” AZƏRBAYCAN XEYRİYYƏ
CƏMİYYƏTİNİN ORQANI.
QƏZET 1991-Cİ İL
YANVARIN 11-DƏN ÇIXIR
Tel: 598-33-90
Faks: 493-11-62

Redaksiyanın mövqeyi
ilə müəllifin mövqeyi
üst-üstə düşməyə bilər.

Qəzet bazar və
bazar ertəsindən
başqa hər gün
nəşr olunur

Tiraj: 3000